

นางในวรรณคดี “ผู้ถูกตีตรา” กับการนำเสนอใหม่ในบทเพลงร่วมสมัย

จิราวรรณ รอบคอบ*

ชมพูนุช สุขอุ้นพงษ์**

ตะวัน พิ้วทองงาม***

ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก****

รับบทความ: 14 กุมภาพันธ์ 2565

แก้ไขบทความ: 5 เมษายน 2565

ตอบรับ: 6 พฤษภาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำตัวละครหญิงจากวรรณคดีผู้ถูกตีตรามาใช้ในบทเพลงร่วมสมัย และวิเคราะห์บริบทของสังคมต่อการสร้างสรรค์

* นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
(อีเมล: s61131109069@ssru.ac.th)

** นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
(อีเมล: s61131109068@ssru.ac.th)

*** นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
(อีเมล: s61131109065@ssru.ac.th)

**** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (อีเมล: saranpat.bo@ssru.ac.th)

บทเพลง โดยศึกษาบทเพลงที่มีการเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ www.YouTube.com ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554–2564 โดยเป็นบทเพลงมีจำนวนการเข้าชมมากกว่า 1 ล้านครั้ง และคัดเลือกโดยการใช้เกณฑ์ตัวละครหญิงที่ถูกตีตราในวรรณคดีไทยมานำเสนอ มีจำนวน 6 บทเพลง ได้แก่ *อาญาสองใจ สองใจ ผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ) น้ำตาผีเสื้อสมุทร และเมรี (เสี้ยวนาที)* ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครหญิงที่ปรากฏ ได้แก่ นางวันทอง นางกาก็ นางผีเสื้อสมุทร และนางเมรี ถูกหยิบยกมานำเสนอใหม่ผ่านบทเพลงร่วมสมัย 2 ลักษณะ คือการตอบโต้ว่าทรมานชายเป็นใหญ่ และการปฏิเสธคุณค่าของรูปลักษณ์ภายนอกและต่อรองความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงที่กระแสการเรียกร้องของสิทธิสตรีและสิทธิมนุษยชนมีบทบาทต่อการท้าทายกรอบค่านิยมเดิมของสังคม ท้ายที่สุด การนำเสนอที่ปรากฏในบทเพลงมิได้เพียงมีคุณค่าในแง่ของการสร้างความบันเทิง แต่ได้แสดงให้เห็นบริบทของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งยังเป็นพื้นที่ของการปะทะระหว่างค่านิยมต่าง ๆ ในสังคมไทยอีกด้วย

คำสำคัญ: นางในวรรณคดีไทย, ตัวละครผู้ถูกตีตรา, บทเพลงร่วมสมัย, ปีศาจไทย, สิทธิสตรี

“Stigmatized Female Characters” in Thai Literature and their Reinterpretation in Contemporary Songs

Jirawan Robkob^{*}

Chomphunut Sukunpong^{**}

Tawan Piwtongngam^{***}

Saranpat Boonhok^{****}

Received: *February 14, 2022*

Revised: *April 5, 2022*

Accepted: *May 6, 2022*

Abstract

This research article aims to study the use of “stigmatized female characters” derived from Thai literature in contemporary songs (which are

^{*} Undergraduate Student in Thai Major, Faculty of Education, Suan Sunandha Rajabhat University (E-mail: s61131109069@ssru.ac.th)

^{**} Undergraduate Student in Thai Major, Faculty of Education, Suan Sunandha Rajabhat University (E-mail: s61131109068@ssru.ac.th)

^{***} Undergraduate Student in Thai Major, Faculty of Education, Suan Sunandha Rajabhat University (E-mail: s61131109065@ssru.ac.th)

^{****} Lecturer in Thai Section, Faculty of Education, Suan Sunandha Rajabhat University (E-mail: saranpat.bo@ssru.ac.th)

broadcast via www.YouTube.com) to analyze the social contexts leading to the recreation of these characters in the songs. The survey focuses on the period of 10 years between 2011 – 2021 and looks at the representation of stigmatized female characters from Thai literature, who are normally controversial figures or are perceived negatively, in songs with more than 1 million views. As a result, there are six songs used as the data in this work: Aya Songchai, Songchai, Chai Phisuea Samut (Rak Koen Cha Hakchai), Namta Phisuea Samut, Meri, and Meri (Siao Nathi). The results show that there are four stigmatized female characters who are reinterpreted in these songs namely Wanthong, Kaki, Phisuea Samut, and Meri. The characters are recreated in three dimensions: firstly, through patriarchal norms; secondly, by denying beauty standards, and lastly a negotiation with ‘the Other’ related to ethnicity. The reinterpretation of the stigmatized characters in these ways reflects prevailing social contexts and movements such as women’s rights and human rights, which challenge existing social norms. Ultimately, apart from entertainment purposes, these songs illustrate not only the changes of Thai society in the last decade, but also serve as a site of struggle among different values in Thai society.

Keywords: Female characters in Thai literature, Stigmatized characters, contemporary songs, patriarchy, women’s rights

บทนำ

ตัวละครในวรรณคดีเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยการจำลองโลกทัศน์ทางสังคม ซึ่งมีพื้นฐานจากระบบความเชื่อและวัฒนธรรม ตัวละครหญิงเองก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในวรรณคดีไทยที่บรรจุอุดมคติของสังคมที่มีต่อผู้หญิงไว้ด้วย โดยจะเห็นได้ว่าในวรรณคดีนิทานและการแสดง พฤติกรรมของตัวละครหญิงมีบทบาทสำคัญต่อการผูกปมขัดแย้งในโครงเรื่องและนำเสนอแก่นเรื่อง ส่วนในวรรณคดีคำสอนก็มีการกล่าวถึงตัวละครหญิงแบบอุดมคติให้ผู้หญิงปฏิบัติตามด้วย (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2534, น. 266) น่าสังเกตว่า ตัวละครหญิงในวรรณคดีที่ไม่เป็นไปตามอุดมคติของสังคมมักกลายเป็นผู้ถูก“ตีตรา”จนเกิดเป็นวลีที่ใช้เปรียบเปรยที่มีการผลิตซ้ำเรื่อยมา ยกตัวอย่างเช่น ตัวละครนางวันทองผู้ถูกตีตราว่ามีสามีถึงสองคน “วันทองสองใจ” จึงเกิดเป็นวลีที่ใช้เรียกผู้หญิงที่มีจิตใจโลเลและมากรัก ขณะที่ “กากี” ก็เป็นคำที่ใช้เรียกผู้หญิงที่มากรักเช่นเดียวกัน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอและตีความตัวละครหญิงจากวรรณคดีไทยก็ได้รับการให้ความหมายใหม่อยู่เสมอ ดังที่ปรากฏในนวนิยาย ละคร ภาพยนตร์ ฯลฯ ตัวละครหญิงทั้งตัวละครเอก ตัวละครรอง หรือตัวละครประกอบต่าง ๆ ก็กลับมาโลดแล่นในหลายแง่มุม กระทั่งในบทเพลงร่วมสมัยเองก็เช่นกัน กล่าวคือ ในระยะเวลารอบ 10 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2554 - 2564) พบว่า มีบทเพลงจำนวนมากที่หยิบยกตัวละครหญิงขึ้นมานำเสนอและตีความใหม่ ในจำนวนนี้ก็มิมีบทเพลงกลุ่มหนึ่งที่ได้เสนอตัวละครหญิงผู้ถูกตีตรากลายเป็นตัวละครที่ถูกนำเสนอในมุมมองใหม่ผ่านเนื้อเพลง ผู้เล่าเรื่อง และน้ำเสียงของผู้เล่าเรื่อง ให้มีความน่าเห็นใจและได้กลับความคิดในอุดมคติเดิมที่สังคมมอบให้ตัวละคร ทั้งยังได้รับความนิยม ดังที่มียอดผู้เข้าชมหลายล้านครั้งใน YouTube ยกตัวอย่างเช่น การนำตัวละครนางวันทอง ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน มานำเสนอในมุมมองที่ขัดแย้งกับวลีวันทองสองใจ ผ่านบทเพลงสองใจ ขับร้องโดย ดา เอ็นโดรฟิน ซึ่งมี

สถานภาพเป็นสารนอกตัวบท (Paratext) จากละครโทรทัศน์เรื่อง วันทอง (พ.ศ. 2564) เพื่อตอบโต้การกดทับของตัวละครจากวาทกรรมชายเป็นใหญ่ สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติที่เปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์บทเพลง นอกจากตัวละครนางวันทองแล้ว ยังพบว่าตัวละครหญิงอีกหลายตัวละครอย่างนางกาเกี๋ นางผีเสื้อสมุทร และนางเมรี ที่บทเพลงหลายบทเพลงได้หยิบยกมานำเสนอใหม่ในมุมที่แตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงของการตีความก็ย่อมแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมที่มีผลต่อการตีความและให้ความหมายใหม่ด้วย ไม่เพียงเท่านั้นกระแสความนิยมยังแสดงถึงการให้ความสนใจแนวคิดดังกล่าวได้เช่นกัน ดังนั้น การศึกษาบทเพลงจึงน่าจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงของอุดมคติที่เคยมีมาในสังคมไทยร่วมสมัยได้อีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาบทเพลงร่วมสมัยที่ได้มีการหยิบยกตัวละครหญิงในวรรณคดีผู้ถูกตีตรามานำเสนอในมุมมองใหม่ ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์บริบทของสังคมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์บทเพลง เพื่อให้สามารถเข้าใจบริบทของสังคมไทยปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการนำตัวละครหญิงจากวรรณคดีผู้ถูกตีตรามาใช้ในบทเพลงร่วมสมัย และวิเคราะห์บริบทของสังคมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์บทเพลง

ขอบเขตข้อมูลการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาการนำตัวละครหญิงจากวรรณคดีมาใช้ในบทเพลงร่วมสมัยที่ประกอบด้วยนางในวรรณคดีอันปรากฏอยู่ในสื่อออนไลน์ผ่านเว็บไซต์ www.YouTube.com โดยผู้วิจัยได้เลือกเฉพาะข้อมูล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 - 2564 เป็นระยะเวลา 10 ปี ที่มียอดเข้าชมจำนวนมากกว่า 1 ล้านครั้ง

วารสารภาษาและวรรณคดีไทย

และคัดเลือกโดยการใช้เกณฑ์ตัวละครหญิงที่ถูกตีตราในวรรณคดีไทย ผลการจำกัดขอบเขตดังกล่าวทำให้ได้ข้อมูลจำนวน 6 บทเพลงที่มีการหยิบยกตัวละครหญิงผู้ถูกตีตราในวรรณคดีมานำเสนอ ได้แก่ นางวันทอง นางกาก็ นางผีเสื้อสมุทร และนางเมรี ดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงข้อมูลบทเพลงไทยร่วมสมัยที่ใช้ในการวิจัย

ลำดับ	บทเพลง	ศิลปิน	ตัวละครหญิง ที่ปรากฏ - วรรณคดี	วันเดือนปีที่เผยแพร่	ยอดเข้าชม
1	ผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ)	มินตรา น่านเจ้า	นางผีเสื้อสมุทร- พระอภัยมณี	3 มิถุนายน 2559	การดู 51 ล้านครั้ง (2 ตุลาคม 2564)
2	กาก็หลงยุค	มินตรา น่านเจ้า	กาก็ - กาก็กลอนสุภาพ	23 มิถุนายน 2559	การดู 1.3 ล้านครั้ง (1 กุมภาพันธ์ 2565)
3	อาญาสองใจ (วันทอง)	มินตรา น่านเจ้า	นางวันทอง - ขุนช้างขุนแผน	10 กรกฎาคม 2559	การดู 23 ล้านครั้ง (2 ตุลาคม 2564)
4	เมรี (เสียวนาที)	มินตรา น่านเจ้า	นางเมรี - พระรถคำฉันท์	15 สิงหาคม 2563	การดู 1 ล้านครั้ง (2 ตุลาคม 2564)
5	น้ำตาผีเสื้อสมุทร	ไข่มุก ชนัญญา	นางผีเสื้อสมุทร- พระอภัยมณี	6 กุมภาพันธ์ 2564	การดู 2.1 ล้านครั้ง (2 ตุลาคม 2564)
6	สองใจ	ดา เอ็นโดรฟิน	นางวันทอง - ขุนช้างขุนแผน	18 กุมภาพันธ์ 2564	การดู 213 ล้านครั้ง (2 ตุลาคม 2564)

อนึ่ง นอกจากตารางข้างต้นยังพบบทเพลงเมรี ขับร้องโดย กระแต อาร์สยาม เผยแพร่เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2558 และมียอดเข้าชม 116 ล้านครั้ง

(ข้อมูล ณ วันที่ 2 ตุลาคม 2564) แต่ไม่ได้อยู่ในขอบเขตการวิจัย เนื่องจากบทเพลงดังกล่าวเป็นเพลงที่นำบทเพลงต้นฉบับที่ขับร้องโดย ชาย เมืองสิงห์ มาขับร้องใหม่ ซึ่งเนื้อหาไม่ได้มีการนำเสนอมุมมองใหม่ของตัวละครตามขอบเขตของงานวิจัยที่กำหนด

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยให้ความหมายว่า ตีตรา (Stigmatize) หมายถึง ตราหน้า, ตีเตียน, ประณาม, ทำให้มีมลทิน “ตัวละครหญิงผู้ถูกตีตรา” จึงหมายถึง ตัวละครหญิงที่ถูกประณาม ทำให้มีมลทิน จากการพิพากษาของคนในสังคม

วิธีวิจัย

บทความนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยขั้นตอนการดำเนินการวิจัยมีดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของตัวละครหญิงในวรรณคดีไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสตรีนิยม
2. สืบค้นและจำกัดขอบเขตข้อมูล จากนั้นศึกษาวิเคราะห์เนื้อเพลงจากบทเพลงร่วมสมัย จำนวน 6 บทเพลง
3. ศึกษาตัวบทวรรณคดีที่บทเพลงดังกล่าวกล่าวถึงตัวละครหญิงผู้ถูกตีตรา จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน กากีคำกลอน พระอภัยมณี และพระรถคำฉันท
4. ศึกษาการนำตัวละครหญิงจากวรรณคดีผู้ถูกตีตรามาใช้ในบทเพลงร่วมสมัย
5. วิเคราะห์บริบทของสังคมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์บทเพลง
6. เสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

ทบทวนกรอบแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้รวบรวมกรอบแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีความสำคัญในการศึกษา แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของตัวละครหญิงในวรรณคดีไทย และกรอบแนวคิดสตรีนิยม ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของตัวละครหญิงในวรรณคดีไทย

ตัวละครในวรรณคดีมีความสำคัญกับสังคมโดยตรง เพราะบริบทของสังคมย่อมมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมและการประกอบสร้างตัวละคร สำหรับตัวละครหญิงในวรรณคดีโบราณของไทย รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2534, น. 266) ได้กล่าวไว้ว่า ตัวละครหญิงไม่ใช่เป็นเพียง “นางเอก” แต่เป็นตัวละครเอก การสร้างตัวละครในวรรณคดีมีพื้นฐานมาจากตัวละครหญิงแบบอุดมคติในวรรณคดีคำสอน แม้จะมีตัวละครหญิงในวรรณคดีที่มีลักษณะไม่เป็นบุคคลในอุดมคติ แต่ทว่าอุดมคติก็ได้มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครหญิง ก่อให้เกิดมายาคติต่อเพศสถานะที่ได้สืบทอดต่อมาด้วย

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ภาพและบทบาทของตัวละครหญิงในวรรณคดีและวรรณกรรมไทยก็ได้เปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละยุคสมัย นักวิจารณ์อย่างไพลิน จรุงรัตน์ (2537, น. 11-21) สำนวณภาพและบทบาทของผู้หญิงในวรรณกรรมไทยภายหลังเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และจำแนกได้เป็น 5 ช่วง ได้แก่ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ในยุคแรกระหว่างปี พ.ศ. 2476-2488 เป็นก้าวแรกของการตื่นตัวเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค แต่ก็ไม่อาจพ้นกรอบความเป็นหญิงที่สะสมมาตลอดระยะเวลาอันยาวนานลงได้ ส่งผลให้ในยุคที่สองระหว่างปี พ.ศ. 2489-2500 สังคมไทยอยู่ในช่วงขัดแย้งระหว่างแนวความคิดที่แสดงถึงภาพของผู้หญิงตามแบบฉบับกับภาพของผู้หญิงก้าวหน้าอยู่คู่กัน แต่ภายใต้ระบบเผด็จการ

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในยุคที่สามระหว่างปี พ.ศ. 2501-2508 จึงเหลือเพียงผลงานที่ให้ภาพผู้หญิงอันเกิดจากจินตนาการและความเพ้อฝันของนักเขียนเป็นส่วนใหญ่ หลังจากนั้นบรรยากาศตึงเครียดทางการเมืองเริ่มคลายลง ในยุคที่สี่ระหว่างปี พ.ศ. 2509-2516 ผู้หญิงเริ่มค้นหาตัวเอง แต่เป็นในลักษณะที่ค้นลึกลงไปในอารมณ์มากกว่าหาภาพหรือบทบาทของผู้หญิงที่เป็นจริง ทว่าในยุคที่ห้าระหว่างปี พ.ศ. 2517 ถึงทศวรรษ 2530 ผู้หญิงเป็นตัวของตัวเอง มีสิทธิ เสรีภาพ และมีส่วนร่วมต่อการสร้างสรรค์สังคมมากขึ้น

ตัวละครหญิงในวรรณกรรมไทยยุคทองสู่ราวทศวรรษ 2530 นับเป็นช่วงที่ตัวละครหญิงมีบทบาทหลากหลายอย่างมากจากการเติบโตของเศรษฐกิจและการก้าวเข้ามาสู่โลกการทำงานของหญิง เสนาะ เจริญพร (2548) ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงในวรรณกรรมไทยในเวลานี้มีภาพนำเสนอที่หลากหลายอย่างมาก ทั้งการนำเสนอผู้หญิงกับการเมือง ผู้หญิงกับวงการนักเลง ผู้หญิงกับชาติพันธุ์ ฯลฯ แต่เสนาะเห็นว่าภาพที่ดูเหมือนจะก้าวหน้าของผู้หญิงในวรรณกรรมนั้นยังหนีไม่พ้นจากบทบาทของ “ความเป็นแม่” และ “ความเป็นเมีย” ที่ยังฝังรากแน่นอยู่นั่นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่ง บทบาทของความ เป็นแม่ที่ดีและเมียที่ดีอาจนับว่าเป็นคุณสมบัติของการประกอบสร้างภาพของผู้หญิงที่ดีก็ได้ ในอีกทางหนึ่ง หากไม่สามารถปฏิบัติได้ตามแนวทางดังกล่าว ตัวละครอาจถูก “ตีตรา” จากสังคมได้

อย่างไรก็ดี การให้คุณค่าและความหมายของผู้หญิงในวรรณคดีก็ได้รับการต่อรองความหมายอยู่เสมอเช่นกัน ดังที่ตัวละครนางในวรรณคดีได้รับการหยิบยกมานำเสนอในสื่อสมัยใหม่อย่างกว้างขวาง โดยในงานวิจัยหลายชิ้นได้ชี้ให้เห็นการนำตัวละครในวรรณคดีไทยมาตีความใหม่ ดังเช่นในงานของวรรณวิภา วงษ์เดียนและวีรวัฒน์ อินทรพร (2561) ได้ศึกษาเรื่องความนิยมและวิธีการนำเสนอตัวละครในวรรณคดีในบทเพลงพบว่า รามเกียรติ์เป็นเรื่องที่ได้รับการนิยมนำมาใช้มากที่สุด ขณะที่ตัวละครกาก็

และวันทองเป็นตัวละครที่ได้รับการตีความใหม่บ่อยครั้งที่สุด โดยผู้สร้างเพลงจะนำลักษณะของตัวละครมาเป็นสัญลักษณ์ในการนำเสนอประเด็นต่างๆ ด้วย

ทั้งนี้ น่าสังเกตว่า ตัวละครหญิงในบทเพลงร่วมสมัยหลายเรื่องมีบทบาทในการวิพากษ์ระบอบสังคม โดยเฉพาะระบอบชายเป็นใหญ่ ดังเช่นวิทยานิพนธ์ของ ดารีน อุดมรัตน์ปภากุล (2562) ได้ศึกษาเพลงที่ประกอบด้วยนางในวรรณคดี โดยใช้มุมมองสตรี เพศสถานะ และเพศวิถี ประกอบกับการศึกษาองค์ประกอบการสื่อสาร ได้แก่ การศึกษาตีความเนื้อหาตัวบท (Text) และผู้รับสารหรือผู้ฟัง (Audience) พบว่า เพลงที่ประกอบด้วยนางในวรรณคดีมีการสร้างความเป็นหญิงในสองรูปแบบคือ ความเป็นหญิงที่ได้รับการยอมรับและความเป็นหญิงที่เป็นอื่น โดยบทเพลงมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจเกิดขึ้นหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นแง่มุมที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจของผู้หญิง แง่มุมที่ส่งเสริมพลังหญิง แง่มุมของการผลิตซ้ำที่ลดทอนความเป็นหญิง การเสียดสีระบอบทุนนิยมและระบอบชายเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นการควบคุมเพศสถานะของผู้หญิงให้เป็นไปตามความต้องการของสังคมชายเป็นใหญ่

บทเพลงร่วมสมัยยังนำเสนอให้เห็นแง่มุมของตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยที่ถูกกดทับจากระบอบสังคม ดังที่ปรากฏในงานของวัชรนันท์ ชูทัพ (2561) ซึ่งศึกษาความเจ็บปวดอันเนื่องมาจากความรักของตัวละครหญิงในบทเพลงของมินตรา น่านเจ้า โดยศึกษาการนำเรื่องราวของตัวละครหญิงที่ต้องเจ็บปวดเพราะความรักในวรรณคดีและวรรณกรรมพื้นบ้านมานำเสนอในบทเพลง พบว่า บทเพลงดังกล่าวนำรสของวรรณคดี คือ สลลุปังคพิสัย มาประกอบสร้างเป็นบทเพลงผ่านการตีความ ทั้งตีความตรงกับต้นฉบับเดิม การแทรกอารมณ์ความรู้สึกและแสดงทัศนะไว้ในบทเพลง และตีความใหม่ให้เห็นว่า ตัวละครนั้นถูกกระทำอย่างเจ็บปวดร้าวรานด้วย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมา แม้จะมีการศึกษาบทเพลงร่วมสมัยที่ประกอบด้วยนางในวรรณคดี ประกอบกับการตีความเนื้อหาตัวบท

(Text) และผู้รับสารหรือผู้ฟัง (Audience) ดังเช่นในงานของคาร์ธริดจ์ อุดมรัตน์ปภากุล (2562) แต่ยังไม่มียานใดที่ ศึกษาการนำตัวละครนางในวรรณคดีผู้ถูก ตีตรามานำเสนอในรูปแบบของบทเพลงร่วมสมัยอย่างละเอียด ทั้งในแง่ของการวิเคราะห์ ตัวบทเพลง บริบทในการสร้างและเสพบทเพลงร่วมสมัย และบริบททางสังคม ที่มีผลต่อการสร้างสรรค์บทเพลง ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงจะและวิเคราะห์ประเด็นทั้งสอง เพื่อให้เข้าใจมุมมองทางทัศนคติ ทั้งมุมมองเดิมและมุมมองที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบท ของสังคมและเจตนาของผู้สร้างผลงาน ผ่านการนำตัวละครนางในวรรณคดี “ผู้ถูกตีตรา” มานำเสนอในบทเพลงร่วมสมัย

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสตรีนิยม

ในบทความนี้ได้อาศัยมุมมองจากสตรีนิยม (Feminism) เข้ามาอธิบาย ตัวบทเพลงร่วมสมัย โดยสตรีนิยมเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมานานและเป็นที่รับรู้อย่าง ต่อเนื่องมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 19 อย่างไรก็ดี เมื่อกล่าวถึงคำว่า “แนวคิดสตรีนิยม” โดยทั่วไปมักหมายถึง ขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องของผู้หญิงเพื่อสถานภาพที่เท่าเทียม กันระหว่างหญิงและชาย แต่ทว่าความหมายและนัยทางภาษาที่ใช้ค่อนข้างแตกต่างกัน ไปตามช่วงเวลา ดังที่วาร์ธนี ฐิริสินสิทธิ์ (2545, น. 2) ได้นิยามความหมายของคำว่าสตรีนิยม ไว้ว่าเป็นระบบคิดและขบวนการทางสังคมที่พยายามจะเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งจะตั้งอยู่บนการวิเคราะห์ที่ว่าผู้ชายอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบ และผู้หญิงอยู่ใน สภาพที่เป็นรอง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า สตรีนิยมมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองพอ ๆ กับจุดมุ่งหมายทางวิชาการ เป็นวิถีของความคิดและการกระทำ

สตรีนิยมได้พัฒนาให้มีความเป็นศาสตร์มากขึ้น ต่างจากก่อนหน้านี้มักเป็นเรื่องเล่าร้องทุกข์ของผู้หญิงในลักษณะปัจเจก โดยสตรีนิยมที่เป็นศาสตร์ได้พัฒนาข้อเสนอทาง ความคิด และมโนทัศน์วิเคราะห์สถานะความเป็นรองของผู้หญิงที่เป็นกลุ่มทางสังคม

ค้นหาต้นตอ และผลกระทบต่าง ๆ โดยให้ความสนใจในประเด็นที่เกี่ยวกับอิสรภาพส่วนบุคคล ครอบครัวและรัฐ การกระจายอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทางเพศในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และเรียกร้องให้มีการสร้างสมดุลใหม่ระหว่างเพศในนามของความมีมนุษยธรรม เคารพในความแตกต่างของกันและกัน แนวคิดสตรีนิยม จึงเป็นกรอบความคิดหลากหลายที่ เชื่อมโยงกันที่ใช้วิเคราะห์สภาพความเป็นจริงทางสังคมในเรื่องความไม่เท่าเทียมของเพศสภาพชาย-หญิงที่ถูกสร้างขึ้นและปรากฏอยู่ในสถาบันทางสังคม (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2556, น. 24)

แนวคิดสตรีนิยมมักวิพากษ์การประกอบสร้างทางสังคมที่มีผลต่อการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ให้ชายเป็นใหญ่ หรือระบบปิตาธิปไตย (patriarchy) หมายถึง การกำหนดบรรทัดฐานว่า ผู้ชายคือศูนย์กลางของสังคมมนุษย์ และแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างชายหญิงเป็นสองขั้ว โดยระบุว่าผู้ชายเป็นเพศที่เข้มแข็ง มีเหตุผล เป็นผู้นำ ส่วนผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ใช้อารมณ์ การเลี้ยงลูกเป็นหน้าที่เฉพาะของผู้หญิง ด้วยเหตุนี้ บทบาทของผู้หญิงจึงต้องตกเป็นรองและถูกจำกัดบทบาทเอาไว้ตามที่ผู้ชายต้องการ (พลากร เจียมธีระนาถ, 2554 อ้างถึงใน ไกลรุ่ง ภู่ออนโสสมและรัญชนีย์ ศรีสมาน, 2563, น. 45) โดยคำว่าปิตาธิปไตย (Patriarchy) แต่เดิมหมายถึง “อำนาจของบิดา” แต่ในปัจจุบันหมายถึง “ระบบชายเป็นใหญ่” โดยอาศัยอำนาจของบิดาเป็นรากฐานของเพศชายโดยรวม ปิตาธิปไตยยังเป็นอำนาจที่แฝงเร้นอยู่กับสิ่งอื่น ๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ หรือกฎหมาย มีอำนาจครอบคลุมบทบาท พฤติกรรม วิธีคิด ทั้งของเพศหญิง เพศชาย และเพศอื่น ๆ (เสนาะ เจริญพร, 2548)

เมื่อสตรีนิยมกลายเป็นแนวคิดและกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีการกล่าวถึงกันอย่างมาก ก็ได้เข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับศาสตร์แขนงอื่น อย่างเช่น ในวรรณคดีเอง ก็มีการนำเอาแนวคิดสตรีนิยมเข้ามาวิเคราะห์และตีความวรรณคดีมาหลายทศวรรษ โดยอริจรา อัจฉริย์ไพบูลย์ (2560) ได้สำรวจและวิเคราะห์วิทยานิพนธ์ของไทยที่ใช้กรอบแนวคิดสตรีนิยมในวรรณคดีทั้งไทยและต่างชาติพบว่า การนำแนวคิดเรื่องสตรีนิยมมาใช้ศึกษาวรรณกรรมตามแนวทางวรรณกรรมวิจารณ์มักศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับวรรณกรรมผ่านภาพลักษณ์หรือภาพแทนของ “ตัวละครหญิง” ในตัวบทวรรณกรรม โดยพิจารณาจากสถานภาพ บทบาท บุคลิกภาพ พฤติกรรม อุปนิสัยใจคอ ทศนคติ โลกทัศน์ รวมทั้งความสัมพันธ์ของตัวละครหญิงกับตัวละครอื่น ๆ ในเรื่อง โดยงานวิจัยต่างๆ มักชี้ให้เห็นการประกอบสร้างทัศนะด้านเพศสภาพจากบริบทสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อตัวละครผู้หญิงในวรรณคดี ไม่ว่าจะเป็นด้านการอบรมเลี้ยงดู ในครอบครัว ด้านการศึกษาในสถาบันการศึกษา ด้านการเมืองการปกครองของรัฐ รวมทั้งด้านกระบวนการขัดเกลาก่อนของสังคมที่สร้างเพศวิถีให้สตรีมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากบุรุษในสังคม

ตัวอย่างงานวิจัยที่เสนอแนวคิดสตรีนิยมและวิพากษ์ระบอบปิตาธิปไตยพบได้ในงานของเสนาะ เจริญพร (2548, น. 40) ซึ่งได้ศึกษาผู้หญิงในวรรณกรรมไทย ยุคทศวรรษ 2530 เสนาะได้กล่าวไว้ว่า “ความเป็นเมีย คือคุณลักษณะที่สังคมนำไปเชื่อมโยงกับเพศสถานะผู้หญิงอย่างแนบแน่นที่สุด มีเพียงแต่บทบาทนี้จะเกี่ยวข้องทางด้านร่างกาย อันเป็นตัวตนส่วนพื้นฐานที่สุดของมนุษย์ หากยังเกี่ยวเนื่องกับการสืบเผ่าพันธุ์ให้ดำรงอยู่ต่อไป” หรือในงานร่วมสมัยอย่างวรรณกรรมของอุทิศ เหมะมูลเองก็ได้เผยให้เห็นระบอบปิตาธิปไตยที่ฝังแน่น โดยสรยา รอดเพชร, ทัศนีย์ ทานตวานิช และนันทนัย ประสานนาม (2561, น. 58) ได้อธิบายถึงผู้หญิงที่ใช้ชีวิตอยู่ภายใต้สังคมปิตาธิปไตยไว้ว่า “อำนาจปิตาธิปไตยมองว่าสถานภาพของผู้หญิงถูกควบคุมโดยผู้ชายที่มี

อำนาจในการปกครองดินแดนว่าผู้หญิงควรเป็นอย่างไร ผู้หญิงต้องมีสถานะเป็นแม่และเมียที่ดี ผู้หญิงต้องมีลักษณะที่อ่อนหวานอ่อนโยน และเก่งในเรื่องงานดูแลบ้าน” ลักษณะดังกล่าวปรากฏอยู่ในวรรณกรรมอย่างเช่นเรื่อง *ลัคนา*, *แก้วมุกดา*

จากที่กล่าวมาเห็นได้ชัดว่า กรอบสตรีนิยมในวรรณกรรมมุ่งศึกษาภาวะของผู้หญิงที่ตกเป็นรอง โดยมุ่งเป้าไปที่การวิพากษ์ระบอบชายเป็นใหญ่ ซึ่งทำให้ผู้หญิงถูก “ตีตรา” หากไม่เป็นไปตามระบอบดังกล่าว บทความนี้จึงนำมุมมองสตรีนิยม เข้ามาใช้ในการอภิปรายการนำตัวละครหญิงจากวรรณคดีไทยซึ่งถูกตีตรา แต่ได้รับการนำเสนอในมุมใหม่ เพื่อให้เห็นถึงพลวัตของการต่อสู้และต่อรองกับระบอบชายเป็นใหญ่ ตลอดจนแสดงให้เห็นว่าบริบทของการสร้างสรรค์บทเพลง รวมถึงสังคมไทยในรอบทศวรรษที่ผ่านมา มีผลต่อการประกอบสร้างความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปของตัวละครจากวรรณคดีไทยอย่างไร

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการนำตัวละครหญิงจากวรรณคดีไทยที่ถูกตีตราจากสังคมทั้ง 4 ตัวละคร ได้แก่ นางวันทอง นางกาน์ นางผีเสื้อสมุทร และนางเมรี มานำเสนอใหม่ในบทเพลงร่วมสมัย พบว่าลักษณะของตัวละครที่นำเสนอในบทเพลงไทยร่วมสมัยมีความแตกต่างจากวรรณคดี และยังสะท้อนให้เห็นบริบทของสังคมไทยปัจจุบันที่มีผลต่อการสร้างสรรค์บทเพลง ซึ่งผู้ศึกษาจะอภิปรายผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การนำเสนอนางผู้ถูกตีตรากับการตอบโต้ว่าทรรณชายเป็นใหญ่

ในบทเพลงร่วมสมัยได้นำเสนอนางผู้ถูกตีตรากับการตอบโต้ว่าทรรณชายเป็นใหญ่ โดยการวิพากษ์ว่าทรรณดังกล่าวและนำเสนอมุมมองใหม่ของผู้หญิง ได้แก่ ตัวละครนางวันทอง จากบทเพลงสองใจ ขับร้องโดย ดา เอ็นโดรฟิน และบทเพลง

อาญาสองใจ ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า เช่นเดียวกันกับตัวละครนางกาก็ จากบทเพลง กากีหลงยุค ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า ดังนี้

1.1. นางวันทอง นางผู้ถูกตีตราว่าสองใจ ปรากฏในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนที่สร้างขึ้นเพื่อสอดแทรกความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ศุภร บุนนาค, 2516 อ้างถึงใน ธนกร เพชรสินจร, 2557) ซึ่งตัวละครนางวันทองผู้ถูกตีตราว่า “วันทองสองใจ” ถูกตีกรอบให้อยู่ภายใต้ระบบปิตาธิปไตย สอดคล้องกับวรรณธิดา วิระวรรณ (2560, น. 160) ที่เสนอว่า “ค่านิยมชายเป็นใหญ่ในสังคมไทยเป็นค่านิยมเรื่องชนชั้นอย่างหนึ่ง เพราะสังคมจะให้อำนาจกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง โดยเฉพาะการยกย่องทางสังคม จะเห็นว่าผู้ชายมักจะได้รับเลือกก่อน ในการเป็นผู้นำครอบครัว หรือเป็น “ช้างเท้าหน้า” หรือการที่ผู้หญิงจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อเป็นส่วนหนึ่งของผู้ชาย” ซึ่งสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนจากการประกอบสร้างตัวละครตั้งแต่ต้นเรื่อง โดยให้นางวันทองเป็นหญิงชาวบ้านที่มีความซื่อ ต่อมาได้ชอบพอกับพลายแก้ว (ขุนแผน) และได้แต่งงานกัน มีลูกด้วยกันหนึ่งคน ทำให้นางวันทองต้องมีบทบาทเป็นเมียควบคู่ไปกับบทบาทความเป็นแม่ ต้องปรนนิบัติสามีและเลี้ยงดูลูก แต่เรื่องราวก็พลิกผันเป็นเหตุทำให้นางวันทองต้องถูกแม่บังคับให้แต่งงานกับขุนช้าง เพราะแม่เกรงว่าลูกสาวจะเป็นหม้ายหลวง จุดจบของนางวันทองก็ต้องพ่ายให้กับระบบปิตาธิปไตย เพราะนางถูกตราหน้าว่าเป็น “วันทองสองใจ” ด้วยเหตุที่ไม่สามารถเลือกใครได้ในวันถวายฎีกา จึงต้องโทษประหารชีวิต

ถึงแม้เรื่องราวชีวิตของนางวันทองจะจบลง แต่คำกล่าวที่ว่า “วันทองสองใจ” ยังคงถูกนำมาใช้เป็นคำเปรียบเทียบกับเชิงตำหนิติเตียนผู้ที่มีจิตใจโลเลมาถึงปัจจุบัน ดังความตอนหนึ่งในบทประพันธ์จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณที่ว่า

ขอบผิวดมคิดคะนึ่งตรอง
ประหนึ่งว่าวันทองสองใจ
ที่จริงใจถึงไปอยู่เรือนอื่น
ด้วยรักลูกกรักผัวยังพัวพัน

อันตัวน้องมลทินหาสินไม่
พบไหนก็เป็นแต่เช่นนั้น
คงคิดคืนที่หม่อมเป็นแม่นมั่น
คราวนั้นก็ไปอยู่ประจำใจ

(ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ, ม.ป.ป.)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนหนึ่งที่นางวันทองกล่าวกับขุนแผน ว่าตนเองเหมือนคนที่มิมลทิน เป็นคนสองใจอยู่ตลอดเวลา ถึงตัวจะอยู่เรือนขุนช้าง แต่ใจยังรักลูกและขุนแผนมาก ที่อยู่กับขุนช้างเพราะจำใจ บทนี้สะท้อนให้เห็นว่านางวันทองนั้นไม่มีสิทธิ์เลือกชีวิตตามที่ตนเองต้องการได้ ต้องยอมถูกกดขี่โดยค่านิยมชายเป็นใหญ่ที่ถูกนำเสนอผ่านตัวละครแม่ของนางวันทองที่บังคับให้แต่งงานใหม่ และจากบทประพันธ์ที่กล่าวว่า “คราวนั้นก็ไปอยู่เพราะจำใจ” สะท้อนให้เห็นว่านางไปอยู่กับขุนช้างเพียงเพราะความจำใจ เพื่อไม่ให้ถูกวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมและเพื่อหลีกเลี่ยงจากการเป็นหม้ายหลวง ซึ่งต้องเข้าไปทำหน้าที่ในวัง นอกจากนี้ก็เพื่อแสดงออกถึง ความกตัญญูในการเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของแม่ และเพื่อรักษาคุณค่าในตนเองโดยการมีสามีใหม่เพื่อจะได้อยู่ภายใต้การปกครองดูแลของสามี ซึ่งเหตุผลทั้งหมดนั้นสวนทางกับหัวใจที่ยังรักขุนแผน

จุดจบของตัวละครนางวันทอง ในฉากตัดสินคดีความที่นางวันทองไม่สามารถเลือกได้ว่าจะไปอยู่กับใคร ทั้งขุนแผนซึ่งเป็นยอดดวงใจ ขุนช้างซึ่งเป็นผู้มีพระคุณ รักใคร่ดูแลนางอย่างดี และจมื่นไวยซึ่งเป็นสายเลือดของตน เมื่อไม่สามารถเลือกได้ จึงถูกตัดสินประหารชีวิต ตอนนี้งจึงเป็นตอนที่ก่อให้เกิดคำถามที่ว่า “วันทองสองใจ” ซึ่งใช้เปรียบเปรยผู้หญิงที่มีจิตใจโลเล มากรักมาถึงปัจจุบัน แท้จริงแล้วเหตุที่นางวันทองไม่

สามารถเลือกได้ในครั้งนั้นเป็นเพราะว่าค่านิยมชายเป็นใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนสมัยนั้น หากนางตัดสินใจเลือกขุนแผนซึ่งเป็นยอดดวงใจ นางอาจถูกตราหน้าว่าเป็นผู้หญิงโลเลไม่มีสามีใหม่แต่กลับใจไปหาสามีคนเก่า หากนางตัดสินใจเลือกขุนช้าง อาจถูกมองว่าเห็นแก่ความสบาย หวังเงินทอง หรือหากนางเลือกไปอยู่กับจมีนไวยที่เป็นลูกก็อาจถูกมองว่าเป็นหญิงหม้ายหลายผัว ไม่เลือกใครเพราะไม่พอใจที่จะหยุดอยู่กับใครคนใดคนหนึ่ง ไม่ว่านางจะเลือกทางไหนก็ย่อมมีผลไม่ดีตามมา นั่นเพราะระบบบิดาธิปไตยที่แทรกซึมอยู่ในสังคมสมัยนั้นอย่างมีอาจหลีกเลี่ยง ผู้หญิงจึงต้องยอมจำนนให้กับความพ่ายแพ้อย่างไม่มีทางสู้

ในบทเพลงร่วมสมัยได้มีการนำตัวละครนางวันทอง มานำเสนอผ่านบทเพลง *สองใจ* ขับร้องโดย ดา เอ็นโดรฟิน โดยมีเนื้อหาอิงตามวรรณคดี แต่นำเสนอนั้นที่มุมมองของตัวละครนางวันทอง บทเพลงดังกล่าวเป็นบทเพลงประกอบละครโทรทัศน์ เป็นการนำเสนอมุมมองใหม่ของตัวละครที่ขัดแย้งกับวลี “วันทองสองใจ” เนื้อเพลงเล่าถึงความรู้สึกของตัวละครที่เทิดทูนความรัก เลือกที่จะทำตามใจตนเอง เพราะความรัก และซื่อสัตย์ต่อหัวใจของตน แม้ว่าทางที่เลือกจะขัดต่อความคิดของผู้อื่น ดังเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “...แปลกที่คนหนึ่งคนรักฉันจนหมดใจ แต่ใจฉันไม่เคยมีเขา คนอีกคนที่เอาแต่ทำให้ปวดร้าวแต่ใจเจ้ากรรมไม่เคยลืม...” เนื้อเพลงดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าวันทองมีเพียงรักเดียว คือรักที่มีต่อขุนแผน สะท้อนให้เห็นว่านางวันทองยอมถูกมองว่าเป็นหญิงหลายใจ เพราะนางซื่อสัตย์ต่อหัวใจของตนเองที่รักขุนแผน หากภายหลังแต่งงานใหม่กับขุนช้าง นางเลือกที่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับขุนแผนอีก นางจะกลายเป็นคนที่ไร้มลทิน แต่เพราะนางซื่อสัตย์ในความรักและซื่อสัตย์ต่อความรู้สึกของตน ทำให้นางไม่ตัดสินใจเลือกใคร จึงถูกมองว่าสองใจ

ดา เอ็นโดรฟิน ในฐานะผู้ส่งสาร โดยเป็นผู้ขับร้องบทเพลง *สองใจ* ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการสร้างสรรค์บทเพลง *สองใจ* ไว้ว่า “เพลงนี้เป็นตัวแทนของผู้หญิง

ยุคใหม่ที่มีความไม่ยอมใคร ... โดยส่วนตัวดาววันทองเป็นผู้หญิงที่แมนมากนะคะ ถึงใครจะด่าหรือประณาม ก็ไม่จำเป็นต้องไปอธิบายให้ใครฟังเพราะฉันเทิดทูนในความรัก ซึ่งเพลงนี้เป็นเหมือนตัวแทนของผู้หญิงยุคนี้ที่มีความเป็นตัวของตัวเองค่อนข้างสูง และเลือกที่จะทำตามหัวใจตัวเอง” (GMM Grammy, 2564) จากบทสัมภาษณ์เห็นได้ว่า บทเพลงนี้นำเสนอมุมมองใหม่ของตัวละครที่ขัดแย้งกับชนของสังคมสมัยก่อนอย่างสิ้นเชิง แสดงให้เห็นว่าผู้หญิง มีความคิดความอ่านและมีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่จำเป็นต้องอยู่ในสภาวะจำยอมภายใต้กรอบของสังคมที่ล้าหลัง นอกจากนี้ น้ำเสียงของผู้ส่งสารที่ถ่ายทอดออกมาในลักษณะของการตัดพ้ออย่างราบเรียบ แสดงออกถึงความเศร้าแต่เฉยชา ยังทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกสงสารและเข้าใจมุมมองตัวละคร ความรู้สึกที่ส่งผ่านออกมาในทุกคำร้อง เนื้อหาของเพลง ประกอบกับจังหวะดนตรีที่ผสมผสานความเป็นไทย ส่งผลให้เพลงสองใจเป็นเพลงประกอบละครโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ในบทเพลง*อาญาสองใจ* ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า ก็ได้มีการนำตัวละครนางวันทองมานำเสนอในมุมมองใหม่เช่นกัน โดยเสนอให้เห็นมุมมองที่เข้มแข็งของตัวละคร เนื้อเพลงกล่าวถึงการถูกประณามว่าวันทองเป็นหญิงสองใจ มีการอธิบายเรื่องราวในแง่มุมใหม่ที่น่าเสนอคุณค่าความเป็นหญิงแม้ถูกตีตราและได้จบชีวิตลงให้กับทางที่ไม่ได้เลือก ดังเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “...หยุดประณามฉันว่าวันทองสองใจ เสียที ตกที่นั่งตรงนี้ใครจะรู้ถ้าไม่ลองเป็นฉัน ลำบากแค่ไหนที่ต้องเลือกต้องทำแบบนั้น ไม่เลือกก็โดนลงทัณฑ์ ต้องโทษประหารอาญาสองใจ...” เนื้อเพลงดังกล่าวสะท้อนความรู้สึกของตัวละครที่ไม่ได้อ่อนแอหรือเป็นคนที่ถูกกระทำอย่างในวรรณคดี แต่เป็นมุมมองที่เข้มแข็ง มีจุดยืนของตัวเองว่าให้หยุดประณามนางวันทอง ใครไม่เจอสถานการณ์แบบนี้คงไม่มีทางที่จะเข้าใจความรู้สึก เป็นการทวงถามถึงคุณค่าและความรู้สึกของตัวละคร เป็นการนำเสนอมุมมองใหม่ของตัวละครโดยการสร้างให้ตัวละครนางวันทองกล้าที่จะถามเพื่อตนเอง ไม่ใช่การยอมจำนนต่อโชคชะตาเหมือนอย่าง

ในวรรณคดีที่แสดงให้เห็นว่าวันทองต้องสูญเสียความเป็นตัวตนของตนเอง เพราะคำวิพากษ์วิจารณ์และค่านิยมของสังคม

มินตรา น่านเจ้า ในฐานะผู้ส่งสาร โดยเป็นผู้ขับร้องบทเพลง*อาญาสองใจ* เป็นนักร้องที่มีเอกลักษณ์ในการนำเสนอบทเพลงคือมักนำเรื่องราวของตัวละครในวรรณคดีมานำเสนอในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้ข้อคิดแก่ผู้ฟัง ในบทเพลง*อาญาสองใจ* ผู้ส่งสารนำเสนอมุมมองของนางวันทองที่ไม่ได้แตกต่างจากวรรณคดี แต่สอดแทรกอารมณ์ความเป็นผู้หญิงผ่านการใช้น้ำเสียงที่เยือกเย็น แผงไปด้วยความรู้สึกเศร้าเสียใจ และเรียกร้องอย่างดุดัน ประกอบกับจังหวะดนตรีไทยที่หักกลืนอายุของความเป็นวรรณกรรม ส่งผลให้ผู้ฟังคล้อยตามและเห็นใจนางวันทอง เห็นได้จากการที่มีผู้รับชมร่วมแสดงความคิดเห็นในพื้นที่สื่อ YouTube อย่างมากมาย

1.2 นางกาก็ นางผู้ถูกตีตราว่ามากชู้หลายสามี ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง กากิ สร้างขึ้นจากนิทานชาดก ซึ่งมีจุดมุ่งหมายของเรื่อง คือการแสดงให้เห็นความเรรวนใจง่าย และความมักมากในกามคุณของสตรี (อาทิตย์ ดร.นัยธร, 2549) นางกาก็นับเป็นตัวละครซึ่งอาจไม่ได้เป็นนางเอกในอุดมคติของคนทั่วไปที่จะต้องงดงาม เพียบพร้อม มีความบริสุทธิ์ทั้งจิตใจและร่างกาย นางกาก็ถูกประกอบสร้างให้เป็น ตัวละครที่มีรูปโฉมงดงามราวกับเทพธิดาและมีกลิ่นกายหอมเย้ายวน แต่ชะตาชีวิตของนางมิได้งดงามเหมือนกับบุปผา นางกาก็จำต้องตกเป็นภรรยาของตัวละครชายหลายคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เหตุเพราะตัวละครชายเหล่านั้นหลงใหลในรูปโฉม และกลิ่นกายของนาง ซ้ำยังถูกแย่งชิงและปลักไถ่กันไปมาราวกับเป็นสิ่งของที่ไร้คุณค่า นางกาก็จึงตกเป็นเหยื่อของวาทกรรมชายเป็นใหญ่และถูกตีตราว่าเป็นหญิงชั่วเพราะมีสามีหลายคน ส่งผลให้นางกาก็กลายเป็นสัญลักษณ์ของผู้หญิงที่ไม่ดี มักมากในกาม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายคำว่า “กากี” เอาไว้ว่า “หญิงมากชู้หลายผัว” ซึ่งมักถูกใช้เป็นคำด่า คำเปรียบเทียบกับเชิงตำหนิผู้หญิงที่มีสามีหลายคน

ตัวละคร “นางกากี” ถือเป็นตัวละครที่สะท้อนให้เห็นความไม่เท่าเทียมกันของเพศหญิงและเพศชายในสังคมอย่างชัดเจน การมีรูปโฉมงดงามและมีเสน่ห์ของนางกากีเป็นดาบสองคมที่ทำให้นางต้องตกกระกำลำบาก ต้องยอมจำนนต่อเล่ห์เหลี่ยมของตัวละครชายที่หมายจะได้นางไปครอบครอง สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เพศหญิงมิได้มีสิทธิมีเสียงในการเลือกชีวิตของตนเองมากนัก ตกต้องอยู่ภายใต้อำนาจของเพศชายที่จะยื้อแย่งหรือผลักไล่อย่างไรก็ได้ ดังความตอนหนึ่งในเรื่อง *กากีกлонสุภาพ* ว่า

แต่พูนเทวศเนตรนงเป็นโลหิต	ไม่มีจิตจงรักในปักษี
เขาเรื่องฤทธิ์จินจิตเป็นสัตว์	ก็สุดที่แท้ว่ากรรมจึงจำเป็น
ถึงกระนั้นจริงใจไม่ปฏิพัทธ์	เป็นความสัตย์ว่าไปใครจะเห็น
พรั้งวงบนเทพเจ้าทุกเข้าเย็น	ขอให้ครุฑเคลิ้มเคล้านมาส่งคืน

(*กากีกлонสุภาพ*, ม.ป.ป.)

จากบทประพันธ์ข้างต้น เป็นตอนหนึ่งที่นางกากีกำลังกราบทูลคร่ำครวญต่อท้าวพรหมทัตว่านางไม่ได้มีใจรักกับพญาครุฑเวนไตย แต่ด้วยพญาครุฑนั้นมีฤทธิ์มาก นางจึงต้องจำยอมไปกับพญาครุฑ อย่างไรก็ตาม นางก็ได้พรั้งบนบานต่อเทวดาว่าขอให้พญาครุฑนำนางมาคืนแก่ท้าวพรหมทัต เหตุการณ์ต่อมานางกากีถูกลงโทษจำลงแพแล้วลอยไปกลางทะเล แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าตัวละครนางกากีต้องตกเป็นผู้ถูกกระทำและต้องรับชะตากรรมอันโหดร้ายซ้ำแล้วซ้ำเล่า ทั้งที่เรื่องราวทั้งหมดเกิดขึ้นจากการที่ตัวละครชายหลงใหลในรูปโฉมอันงดงามและเสน่ห์ของนางกากี แต่ไม่มี ตัวละครชายตัวใดที่

ถูกประณามว่าเลวร้าย ในขณะที่นางกากีกลับเป็นผู้ที่ถูกตีตราว่ามากชู้หลายสามี โดยไม่มีสิทธิ์มีเสียงในการเรียกร้องความชอบธรรมให้กับตนเองเลย

บทเพลงร่วมสมัย *กากีหลงยุค* ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า เป็นเพลงที่ได้หยิบยกรรณคดีไทยเรื่อง กากีกลอนสุภาพ มานำเสนอในมุมมองของตัวละครนางกากี เพื่อให้เข้าใจมุมมองความเจ็บปวดของหญิงงามที่ถูกขนานนามว่ามากชู้หลายสามี เนื้อหาของเพลงแสดงให้เห็นถึงความงามที่เป็นดาบสองคม เหตุการณ์ชีวิตที่พลิกผันนำมาสู่การถูกตีตรา ถูกประณามจากสังคมด้วยกรอบของค่านิยม ดังเนื้อเพลงความว่า “...แต่จะมีใครพอรู้บ้างไหมว่าฉันเองก็ปวดร้าวเหมือนกัน เบื่อราศีดาวฉาวทั้งคืนวันต่างประณามชื่อฉันว่ากากี ฉันไม่ได้ต้องการให้ใครต้องมนต์ลุ่มหลงในกลิ่นหอม ความงามเป็นที่หมายปองฉันผิดใช้ไหมที่เกิดขึ้นแบบนี้...” เนื้อเพลงดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของตัวละครนางกากีว่า แท้จริงแล้ว นางก็เป็นเพียงมนุษย์คนหนึ่งที่เกิดมาไม่ได้ หากเลือกได้ นางก็ไม่ต้องการให้ใครมาลุ่มหลงในตัวของตน จนเป็นเหตุของปัญหาหรือเรื่องราวต่าง ๆ ในการต่อสู้แย่งกันของฝ่ายชายเพื่อชิงตัวนาง

ลักษณะข้างต้นแสดงให้เห็นว่านางกากีเป็นเพียงสตรีที่มีทางเลือกอยู่ได้อำนาจของชายเป็นใหญ่ เพศหญิงถูกตีค่าเป็นเครื่องประดับของเพศชาย สตรีจึงเปรียบเหมือนเป็นวัตถุทางเพศที่สนองความต้องการของเพศชายเพียงเท่านั้น ซึ่งในบทเพลงร่วมสมัย ได้แก่ บทเพลง *กากีหลงยุค* ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า เป็นเพลงที่ได้มีการหยิบยกรรณคดีไทยเรื่อง กากี กลอนสุภาพ มานำเสนอในมุมมองของตัวละครนางกากีให้เข้าใจในมุมมองความเจ็บปวดของหญิงงามที่ถูกขนานนามว่ามากชู้หลายสามี เนื้อหาของเพลงแสดงให้เห็นถึงความงามที่เป็นดาบสองคม เหตุการณ์ชีวิตที่พลิกผันนำมาสู่การถูกตีตรา ถูกประณามจากสังคมด้วยกรอบของค่านิยม ดังเนื้อเพลงความว่า “...แต่จะมีใครพอรู้บ้างไหมว่าฉันเองก็ปวดร้าวเหมือนกัน เบื่อราศีดาวฉาวทั้งคืนวันต่างประณามชื่อฉันว่ากากี ฉันไม่ได้ต้องการให้ใครต้องมนต์ลุ่มหลงในกลิ่นหอม ความงามเป็นที่หมายปองฉันผิดใช้

ใหม่ที่เกิดขึ้นแบบนี้...” เนื้อเพลงดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของตัวละครนางกาก็ว่า แท้จริงแล้วนางก็เป็นเพียงมนุษย์คนหนึ่งที่เกิดมาไม่ได้ หากนางเลือกได้นางกาก็ไม่ต้องการให้ใครมาลุ่มหลงในตัวของตน จนต้องเป็นเหตุของปัญหาหรือเรื่องราวต่าง ๆ ในการต่อสู้แย่งกันของฝ่ายชาย เพื่อชิงตัวของนางกาก็ สะท้อนให้เห็นว่านางกาก็เป็นเพียงสตรีที่มีทางเลือกอยู่ใต้อำนาจของชายเป็นใหญ่ที่เพศหญิงถูกตีค่าเป็นเครื่องประดับของเพศชาย สตรีจึงเปรียบเหมือนเป็นวัตถุทางเพศที่สนองความต้องการของเพศชายเพียงเท่านั้น

มินตรา นำนเจ้า ในฐานะผู้ส่งสาร โดยเป็นผู้ขับร้องบทเพลง*กาก็หลงยุค* เป็นนักร้องที่มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ในด้านการสร้างสรรค์ผลงานเพลง จากการนำเสนอเรื่องราวของตัวละครนางในวรรณคดี ในการสร้างสรรค์บทเพลง*กาก็หลงยุค* ผู้ส่งสารได้แสดงความคิดเห็นบนพื้นที่สื่อ YouTube เกี่ยวกับการเจตนาในการสร้างสรรค์บทเพลงไว้ว่า เพื่อต้องการตีแผ่เรื่องราวความรู้สึกมูมหนึ่งของนางกาก็ ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นหญิงชั่วมารัก ทั้งที่แท้จริงแล้ว นางก็เป็นเพียงคนคนหนึ่งที่ถูกขายย้อยยุดดุดแย่ง ด้วยสถานการณ์บีบบังคับและโชคชะตาพาให้นางเป็นไป บรรดาชายหลายคนต่างต้องการตัวนางเพราะรูปลักษณ์ ทุกคนล้วนแต่อยากสนองความต้องการของตัวเองกันทั้งนั้น จากการแสดงความคิดเห็นจะเห็นได้ว่า ผู้ส่งสารต้องการนำเสนอมุมมองของตัวละครนางกาก็ที่ต้องการตอบโต้การถูกประณามและติตรา ให้ผู้ฟังได้รับรู้ในมุมมองที่ต่างจากเดิม นอกจากนี้ยังมีการใช้น้ำเสียงในลักษณะของการตัดพ้อต่อโชคชะตา ประกอบกับในบางจังหวะมีการใช้น้ำเสียงที่เหนื่อยอ่อน และเน้นย้ำความรู้สึกเศร้าโศกในทุกเนื้อหาของบทเพลง ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกที่น้อยเนื้อต่ำใจในโชคชะตาและการถูกติตราจากสังคม ส่งผลให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหาและสารที่ต้องการนำเสนอ มองเห็นมุมมองใหม่ของตัวละคร และตอบโต้การติตราตัวละครจากสังคมได้มากยิ่งขึ้น

น่าสังเกตว่า บทเพลงร่วมสมัยทั้ง 3 บทเพลงที่นำเสนอมุมมองของตัวละครนางวันทองและนางกาก็มีจุดร่วมกันคือ ในบทเพลงร่วมสมัยมักมีการตั้งคำถาม เช่น “ใครจะอยากเป็นคนไม่ดี” จากบทเพลง*สองใจ* หรือ “ผิดหรือที่ฉันรักตัวกลัวตาย” จากบทเพลง*กาเกี๋ยงยุค* ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นการไม่มีทางเลือกของตัวละคร จึงจำเป็นต้องกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่ดีงามขัดแย้งกับค่านิยมของสังคมสมัยนั้น บทเพลงนำเสนอให้เห็นถึงการตั้งคำถามเพื่อให้พื้นที่ตัวละครในการเรียกร้องสิทธิ อีกนัยหนึ่ง การตั้งคำถามในบทเพลงก็คือการทำให้ผู้รับชมได้คิดทบทวนถึงเหตุและผลของการกระทำ เพื่อทำความเข้าใจตัวละคร การที่บทเพลงทั้ง 3 บทเพลง มีจำนวนการเข้าชมมากกว่า 1 ล้านครั้งในพื้นที่สื่อ YouTube ซึ่งเป็นพื้นที่สื่อที่มีความอิสระในการนำเสนอและการเข้าถึงรับชมจากบุคคลทั่วไป แสดงให้เห็นว่า ชุดความคิดการตอบโต้วาทกรรมชายเป็นใหญ่ได้รับความสนใจ เมื่อพิจารณาการนำเสนอมุมมองใหม่ในบทเพลงร่วมสมัยที่แตกต่างจากวรรณคดีไทย พบว่าได้รับอิทธิพลมาจากบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

จุดจบของนางวันทองคือการถูกประหาร แต่ใช้ว่าตราบาป “วันทองสองใจ” จะตายไปพร้อมกับนาง ยังคงปรากฏใช้เป็นคำกล่าวเชิงเสียดสี หมายถึง ผู้หญิงที่มีจิตใจโลเลमारักภามาจนถึงปัจจุบัน ทำให้การรับรู้ของคนทั่วไปต่างมีภาพจำที่ไม่ดีต่อนางวันทอง เมื่อกระแสสังคมเปลี่ยนแปลงไป ตัวละครที่มีมโนอย่างนางวันทอง ถูกหยิบยกมานำเสนอให้เห็นมุมมองใหม่ผ่านสื่อร่วมสมัยในบทเพลง*อาญาสองใจ* และบทเพลง*สองใจ* โดยเผยแพร่ลงในแพลตฟอร์ม YouTube ซึ่งเป็นพื้นที่สื่อสารแนวคิด มีค่านิยมที่ให้เสรีภาพในการแสดงออก การได้รับข้อมูล และการเป็นส่วนหนึ่งในชุมชน พื้นที่สื่อส่งผลให้เกิดการสนใจและให้คุณค่าความเป็นผู้หญิง เปิดโอกาสให้ตัวละครนางวันทองได้มีสิทธิเรียกร้องและนำเสนอมุมมองของตน เห็นได้จากการแสดงความคิดเห็นที่มีต่อทั้งสองบทเพลงของผู้รับฟังบนแพลตฟอร์ม YouTube ที่ได้ให้ความสนใจและคล้อยตาม

ชุดความคิดการตอบโต้วาทกรรมชายเป็นใหญ่ของสังคมผ่านบทเพลงสองใจ โดยเป็นการแสดงความคิดเห็นที่มีจำนวนผู้รับชมกดถูกใจจำนวนมาก กล่าวว่า “จริง ๆ แล้ววันทองไม่ได้สองใจ ขุนแผนต่างหากที่หลอกหลายเมียจนวันทองต้องซ้ำ ที่ต้องแต่งงานกับขุนช้างเพราะหลอกเล่ห์กลอุบาย อ้างว่าขุนแผนตายในสนามรบบ้างอะไรบ้างจนได้นางมาแต่นางไม่เคยรัก สุดท้ายยังเฝ้าารรักเดียวที่ไม่มีวันกลับมารักเธอ...” จากความคิดเห็นดังกล่าว สะท้อนถึงค่านิยมของสังคมยุคปัจจุบันที่แตกต่างจากในอดีต โดยจะเห็นว่าการทำความเข้าใจเหตุและผลจากเรื่องราวที่เกิดขึ้น และให้ความสำคัญกับความ เป็นหญิงที่ถูกกดขี่มากยิ่งขึ้น

เช่นเดียวกันกับบทเพลง*กาทิหลงยุค* ที่นำเสนอมุมมองของตัวละครนางกาทิทำให้เกิดการรับรู้และเข้าใจมุมมองใหม่ของผู้หญิงในเรื่องการเปลี่ยนคู่ครองหรือสามีหลายครั้ง ซึ่งสังคมไม่ได้ให้การยอมรับ โดยเสนอให้เห็นว่าเหตุผลของการกระทำมาจากการยอมจำนนกับทางเลือกที่มีไม่มากนัก และการตั้งคำถามถึงการประณามที่เกิดจากค่านิยมทางเพศวิถีในด้านรูปแบบความสัมพันธ์แบบหญิงหนึ่งคนต่อชายหลายคน (Polyandry) เห็นได้จากการแสดงความคิดเห็นของผู้รับชมบทเพลง*กาทิหลงยุค* ที่มีผู้รับชมกดถูกใจจำนวนมากที่กล่าวว่า “ฟังแล้วจะร้องไห้ ทำไมคำว่ากาทิต้องเอาไว้ใช้กับหญิงชั่ว ในเมื่อตัวนางไม่ได้อะไรนางโดนดูด...” ความคิดเห็นดังกล่าวสะท้อนถึงการคล้อยตามและเข้าใจความรู้สึกของตัวละครนางกาทิ เข้าใจเหตุผลของการกระทำที่ผู้ส่งสารต้องการนำเสนอในมุมมองที่ต่างจากเดิม ซึ่งช่วยให้เข้าใจค่านิยมทางเพศวิถีมากยิ่งขึ้น

ข้อคิดเห็นเหล่านี้สื่อให้เห็นว่าบทเพลงมีความสัมพันธ์กับขบวนการ การขับเคลื่อนสังคมในช่วงเวลาที่ผ่านมาอย่างแนบแน่น กล่าวคือ บริบทของสังคมที่ปัจจุบันมีกระแสความคิดสมัยใหม่เรื่องความเท่าเทียมกันของผู้หญิงและผู้ชาย เรื่องสิทธิสตรีในสังคมไทย เริ่มได้รับความนิยมและให้ความสำคัญ ผู้หญิงสามารถก้าวขึ้นมาทัดเทียมกับผู้ชาย ผู้หญิงในปัจจุบันไม่จำเป็นจะต้องเลี้ยงลูกและดูแลปรนนิบัติสามี

ที่บ้าน แต่ผู้หญิงสามารถทำงานทุกอย่างได้เหมือนผู้ชาย ผู้หญิงที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตคู่หรือเป็นหม้าย ไม่ใช่การมีมลทินในชีวิต เพราะผู้หญิงไม่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ชาย มีการเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมให้ผู้หญิงสามารถขึ้นมาบริหารบทบาทของผู้นำได้ ยกตัวอย่างเช่น สังคมไทยเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามาบริหารบทบาทในระดับสูง เช่น ในทางการเมือง ประเทศไทยได้มีนายกหญิงคนแรกคือ นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร หัวหน้าพรรคเพื่อไทยที่ชนะการเลือกตั้งปี 2554 ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองที่สูงที่สุด รวมถึงสังคมยังเปิดรับผู้หญิงที่เป็นคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว (Single mom) ได้มากยิ่งขึ้น ผลการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบแม่เลี้ยงเดี่ยวชี้ว่า สัดส่วนของแม่เลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยอยู่ในสัดส่วนร้อยละ 80 (กฤษณา รักษาโฉม, พระราชปริยัติกวี (สมจิตต์ วันจันทร์) และอรอุมา อสัมภินวัฒน์, 2562, น. 1486) เป็นต้น จะเห็นได้ว่ามุมมองการใช้ชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนไป แสดงให้เห็นการยอมรับในสิทธิของสตรีในการเลือกเส้นทางของชีวิตโดยไม่มีค่านิยมในสังคมเป็นตัวกำหนดมีผลต่อการสร้างสรรค์ และการตอบรับบทเพลงเกี่ยวกับตัวละครหญิงที่ถูกตีตราในอดีตให้ได้รับความหมายใหม่จากบริบทของการเคลื่อนไหวเพื่อความเท่าเทียมทางเพศในปัจจุบัน

2. การนำเสนอนางผู้ถูกตีตรากับการปฏิเสธคุณค่าของรูปลักษณ์ภายนอก และต่อรองความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์

การสร้างตัวละครเอกให้มีรูปโฉมงดงามเป็นอุดมคติหนึ่งที่ก่อร่างสร้างตัวละครให้มีความหมายในเชิงบวกเพื่อเสนอสาระสำคัญของเรื่อง โดยตัวละครเอกมักถูกประกอบสร้างให้มีชาติกำเนิดที่ดีอยู่ในตระกูลสูงศักดิ์ กำเนิดในเผ่าพงศ์กษัตริย์ หรือหากเกิดเป็นตัวละครสามัญชนก็มักจะเป็นมนุษย์ผู้มีบุญญาธิการสูงส่งกว่าตัวละครอื่น ๆ ในทางตรงกันข้าม ตัวละครปฏิกษณ์มักมีรูปร่างน่าเกลียดและน่ากลัวและมีชาติกำเนิดที่มีไม่มนุษย์ แตกต่างจากตัวละครเอกอย่างสิ้นเชิง ความน่าเกลียดน่ากลัว

และความแปลกแยกทางชาติกำเนิดมักสัมพันธ์กับคุณธรรมที่น้อยกว่าตัวละครเอก ตัวละครเหล่านี้มักสร้างปมขัดแย้งที่ตัวละครเอกต้องเข้ามาแก้ไข ดังที่สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร (2514, น. 161) เสนอว่า “ตัวละครฝ่ายชั่ว จะต้องพ่ายแพ้ไปในที่สุด ตัวละครประเภทนี้มักมาในรูปยักษ์มากที่สุด นอกจากนั้นก็อาจเป็นปิศาจ เป็นสัตว์ที่มีฤทธิ์ เป็นพิเศษ บทบาทของตัวละครเหล่านี้ก็มักจะเป็นทำนองเดียวกัน เช่น เป็นตัวการลักเอา พระเอกหรือนางเอกไป ทำให้เกิดการติดตาม ผจญภัยกันวุ่นวาย หรือมีฉะนั้นก็เป็น พ่อของนางเอกซึ่งต้องถูกพระเอกฆ่าตาย ตามทำนองของเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆทั้งหลาย”

ด้วยเหตุนี้ รูปลักษณ์ภายนอกและชาติกำเนิดที่แปลกแยกจากสังคมกระแสหลัก จึงเกี่ยวเนื่องโดยตรงต่อการให้คุณค่าแก่ตัวละคร นอกจากนี้ ในวรรณคดีไทยรูปโฉมชาติกำเนิดเป็นส่วนสำคัญในการจัดแบ่งความดีงามหรือบุญบาปมีของตัวละคร จึงไม่น่าแปลกใจว่า ความงามที่มาพร้อมกับชาติกำเนิดมนุษย์ของผู้หญิงที่เป็นตัวละครเอกมักถูกเน้นย้ำ อยู่เสมอ เช่นเดียวกันกับความอัปลักษณ์และชาติกำเนิดที่แปลกแยกของผู้หญิงที่เป็นตัวละครปฏิกิริยาก็มักถูกเน้นย้ำออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน ปรากฏเป็นลักษณะของคู่ขัดแย้ง

อย่างไรก็ดี ในบทเพลงร่วมสมัยได้มีการนำเสนอการปฏิเสธคุณค่าของรูปลักษณ์ ภายนอกและต่อรองความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ โดยสะท้อนผ่านการนำเสนอम्मอง ของตัวละครที่ไม่ได้รับการยอมรับและถูกลดทอนคุณค่าเพียงเพราะมีรูปลักษณ์ภายนอก ที่ไม่ได้ดังงามตามมาตรฐานของสังคม อย่างตัวละครนางผีเสื้อสมุทร นอกจากแถมของรูปลักษณ์ภายนอกแล้ว ชาติกำเนิดซึ่งเป็นเผ่าพันธุ์ยักษ์ยังได้รับการเน้นย้ำและตีความใหม่ผ่านบทเพลงผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ) ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า และบทเพลงน้ำตาผีเสื้อสมุทร ขับร้องโดย ไข่มุก ขันัญญา เช่นเดียวกับตัวละครนางเมรี จากบทเพลงเมรี (เลี้ยวนาที) ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า ดังนี้

2.1 นางผีเสื้อสมุทร นางผู้ถูกตีตราว่าอัปลักษณ์ ปรากฏในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี เมื่อพิจารณาแก่นเรื่องใหญ่ของเรื่องพระอภัยมณีจะพบว่าไม่มีแก่นเรื่องใดที่สำคัญและชัดเจนพอที่จะระบุว่าเป็นแก่นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้เพราะพระอภัยมณีเป็นเรื่องประเภท Internal fiction พหุติกรรมและตัวละครมีความดึงดูดใจมากกว่าแก่นเรื่อง ทำนองเดียวกับเรื่อง The History of Tom Jones เรื่องประเภทนี้ตัวละครเอกจะทำหน้าที่เป็นแก่นของเรื่อง ให้เรื่องดำเนินติดต่อกันไปโดยตลอด ลักษณะเช่นนี้ถือว่า ตัวเอกทำหน้าที่เป็นเสมือนด้ายที่ร้อยพหุติกรรมและตัวละครต่าง ๆ ตามท้องเรื่อง (สุวรรณ เกรียงไกรเพชร, 2514)

นางผีเสื้อสมุทร ในฐานะตัวละครเอกหญิงฝ่ายร้ายที่คุ้นเคยกันเป็นอย่างดีจากเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร เป็นตอนที่ถูกหยิบยกมาไว้ในหนังสือแบบเรียน รายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 จึงอาจเป็นแก่นเรื่องรองในการให้คุณค่ากับเรื่องรูปลักษณ์ภายนอกและความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ ผู้คนมักมีภาพจำต่อนางผีเสื้อสมุทรว่าเป็นยักษ์ที่น่าเกลียดน่ากลัว ด้วยรูปลักษณ์ภายนอกที่ไม่งดงามและน่าเกรงกลัวของนางผีเสื้อสมุทร ซึ่งถูกผลิตซ้ำผ่านหนังสือแบบเรียนจนกลายเป็นภาพเสนอเชิงลบว่า ตัวละครนางผีเสื้อสมุทรเป็นยักษ์ที่มีความอัปลักษณ์ทางด้านรูปร่างหน้าตาและยังมีการกระทำที่ไม่ดีคือการลักพาตัวพระอภัยมณีมาอยู่กินกับนาง ทั้งยังแปลงกายเป็นมนุษย์หลอกล่อมีสัมพันธ์รักกับพระอภัยมณีตามความต้องการของตน ดังบทประพันธ์ตอนหนึ่งจากเรื่อง *พระอภัยมณี* ของสุนทรภู่ ตอนพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทรว่า

เห็นอ่อนอยู่รู้ว่าสลับลับ

ยังไม่ดับขมขีฟเป็นผุยผง

พ้อทูนหัวกล้วนน้องนี้มันคง

ด้วยรูปทรงอัปลักษณ์เป็นยักษ์มาร

จำจะสร้างแปลงร่างเป็นนางมนุษย์

ให้ผาดผุดทรวดทรงส่งสัญญาณ

เห็นพระองค์ทรงโฉมประโลมลาน

จะเกี่ยวพานรักใครดั่งใจจง

(พระอภัยมณี, ม.ป.ป.)

จากบทประพันธ์ข้างต้น “จำจะสร้างแปลงร่างเป็นนางมนุษย์” แสดงให้เห็นว่านางผีเสื้อสมุทรจำเป็นต้องแปลงร่างเป็นนางมนุษย์ที่มีรูปโฉมงดงามเพื่อหลอกล่อพระอภัยมณี สะท้อนว่านางผีเสื้อสมุทรซึ่งมีความงดงามตามชาติกำเนิดที่เป็นยักษ์ของตนไม่ได้รับการยอมรับจากคนทั่วไป จึงจำเป็นต้องหาวิถีทางเปลี่ยนตนเองให้มีรูปลักษณ์ตรงตามมาตรฐานความงามของสังคม นอกจากนี้ในตอนທີ່พระโยคีดำท่อนางผีเสื้อสมุทรด้วยถ้อยคำเสียดสีถึงรูปลักษณ์ว่าน่าเกลียดและน่ากลัว พระอภัยมณีเองก็มีความอับอายและแสดงออกซึ่งการไม่ยอมรับรูปลักษณ์ภายนอกที่แท้จริงของนาง ดังบทประพันธ์ตอนหนึ่งว่า

อียักสาตาโตโมโหมาก

รูปก็กากปากก็เปราะไม่เหมาะสม

นมสองข้างอย่างกระโปรงดูโตงเตง

ผิวของเองเคঁราะอาไม่หน้าชม

(พระอภัยมณี, ม.ป.ป.)

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นการไม่ให้คุณค่าของความงามที่แตกต่างกันตามเผ่าพันธุ์ การที่พระโยคีดำท่อนางผีเสื้อสมุทรด้วยการวิพากษ์วิจารณ์รูปลักษณ์ภายนอกของนางที่แตกต่างจากนางมนุษย์สะท้อนให้เห็นการไม่ยอมรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายที่วิพากษ์วิจารณ์เป็นเพศชาย ยิ่งเป็นการลดทอนคุณค่าของตัวละครนางผีเสื้อสมุทรให้ต่ำลงอย่างมาก นอกจากนี้ในฉากดังกล่าวยังปรากฏตัวละครที่เป็นคู่ขัดแย้งของตัวละครนางผีเสื้อสมุทรอยู่ด้วย นั่นคือนางเงือก ตัวละครที่มีรูปโฉมงดงามตามมาตรฐาน

ความงาม ฉากนี้เป็นฉากหลังจากที่พระอภัยมณีอาศัยนางเงือกหนึ่งนางผีเสื้อสมุทรมาจนเกือบถึงเกาะแก้วพิสดาร

การที่พระโยคีวิพากษ์วิจารณ์รูปลักษณ์นางผีเสื้อสมุทรต่อหน้าพระอภัยมณี นางเงือก และสินสมุทร เป็นการแสดงออกถึงการยึดถือในมาตรฐานความงามของกลุ่มมนุษย์เพียงกลุ่มเดียว การไม่ยอมรับความงามรูปแบบอื่น และสะท้อนถึงการให้คุณค่าของคนจากรูปลักษณ์ภายนอกโดยไม่ให้ความสำคัญกับตัวตนหรือการกระทำ ซึ่งแท้จริงแล้วหากพิจารณาการกระทำของตัวละคร นางผีเสื้อสมุทรก็เปรียบได้กับมนุษย์ธรรมดาทั่วไปที่มัวเมาอยู่กับความรัก ความโลภ ความโกรธ และความหลง ภายใต้รูปร่างหน้าตาอันโหดร้ายแต่ภายในจิตใจมีความรักที่บริสุทธิ์ต่อพระอภัยมณี ยอมทำทุกอย่างเพื่อให้ได้พระอภัยมณีเป็นสามี ยอมจำแลงกายเป็นสาวสวยเพื่อให้ได้อยู่กับคนที่ตนเองรัก แต่นางต้องพ่ายแพ้ให้กับการยึดถือในมาตรฐานความงามที่กดทับความงามที่หลากหลายในสังคม นอกจากนี้การที่พระอภัยมณีตัดขาดสัมพันธ์รักจากนางยักษ์เพราะความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ยักษ์กับมนุษย์ไม่สามารถรักกันได้เพราะมีนิสัยที่แตกต่างกัน รวมไปถึงยักษ์ถูกผลักไสให้มีความเป็นอื่น ลดทอนคุณค่าให้ไม่คู่ควรกับตัวละครเอกซึ่งเป็นมนุษย์ที่มีรูปโฉมงดงาม มีบุญญาธิการ กำเนิดในเผ่าพงษ์กษัตริย์ ลักษณะการประกอบสร้างตัวละครเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนอคติทางเผ่าพันธุ์ยักษ์

กล่าวได้ว่า นางผีเสื้อสมุทรจึงตกอยู่ในสถานะด้อยกว่าทุกอย่าง และไม่มีสิทธิ์ที่จะสมหวังในความรัก เหล่านี้สะท้อนให้เห็นมโนทัศน์เผ่าพันธุ์นิยม (Speciesism) ที่เชื่อว่าเผ่าพันธุ์ตนเองมีความเหนือกว่าเผ่าพันธุ์อื่น กล่าวคือ การกระทำของพระอภัยมณีที่หลีกเลี่ยงและไม่ยอมรับเมื่อรู้ว่านางผีเสื้อสมุทรเป็นยักษ์ รวมไปถึงจากตอนหนึ่งที่ว่า “...พื้มนุษย์สุดสาวทเป็นชาติยักษ์ จงคิดหักความสาวทให้ขาดสูญ...” สะท้อนอย่างเด่นชัดว่ามีการยกเผ่าพันธุ์มนุษย์ให้สูงเหนือเผ่าพันธุ์ยักษ์ และยังเป็นการขบขัน

อคติทางเผ่าพันธุ์ออกมา เพราะขณะที่นางยักษ์จำแลงกายเป็นนางมนุษย์สวยงาม พระอภัยมณีก็ได้มีสัมพันธ์รักกันจนมีบุตรด้วยกัน อคติทางเผ่าพันธุ์เหล่านี้แทรกซึมในวรรณคดี ส่งผลให้นางผีเสื้อสมุทรนอกจากจะเป็นผู้พ่ายแพ้เพราะเผ่าพันธุ์แล้วยังต้องถูกตีตราว่าเป็น “นางยักษ์ที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์” ซึ่งมักมีการใช้ชื่อนางผีเสื้อสมุทรในเชิงล้อเลียนหมายถึง รูปร่างใหญ่โตและความอัปลักษณ์

ในบทเพลงร่วมสมัย ได้ให้พื้นที่ในการต่อรองความเป็นอื่นของตัวละคร ในการเรียกร้องและปฏิเสธคุณค่าของรูปลักษณ์ภายนอก รวมถึงการต่อรองกับความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ โดยหยิบยกตัวละครยักษ์อย่างนางผีเสื้อสมุทร ที่มีภาพเสนอเชิงลบมานำเสนอผ่านบทเพลง*ผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ)* ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า และบทเพลง*น้ำตาผีเสื้อสมุทร* ขับร้องโดย ไข่มุก ชนัญญา ซึ่งนำเสนอมุมมองความรักของนางผีเสื้อสมุทรที่ต้องผิดหวังเพราะค่านิยมความงามที่มีบรรทัดฐาน รวมถึงการไม่ให้การยอมรับเพียงเพราะความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ แม้ว่านางผีเสื้อสมุทรจะปรนนิบัติดูแลพระอภัยมณีอย่างดี แต่ความดีไม่อาจเอาชนะการให้คุณค่าของคุณคนจากรูปลักษณ์ภายนอกและอคติทางเผ่าพันธุ์ได้

ตัวอย่างเช่นในบทเพลง*ผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ)* ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า ที่มีเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “...แม้ร่างกายของข้าเป็นยักษ์แต่ใจก็รักไม่เสื่อมคลาย ต่อให้อดตายไม่คิดทำร้ายกายพี่ ให้บอบข้า...” เนื้อเพลงดังกล่าวนำเสนอมุมมองของความรักที่ต้องผิดหวังเพราะชาติกำเนิดที่เลือกไม่ได้ของตัวละคร โดยเน้นย้ำที่มุมมองของความรัก ดังเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “...อกข้าสะท้อนหัวใจแหลกลาญเมื่อเธอจะหนี ไข่สุดชีวิตพระอภัยมณีก็คือดวงใจ” สะท้อนอารมณ์ และความรู้สึกของตัวละครที่ถูกกดขี่ด้วยอคติทางเผ่าพันธุ์ การถูกลดทอนคุณค่า และการไม่ยอมรับเพียงเพราะความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ แม้ว่าจะเป็นยักษ์แต่ก็มีความจงรักภักดีต่อผู้เป็นที่รักอย่างไม่เสื่อมคลาย นอกจากนี้จากเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “ผีเสื้อยักษ์ยอมพลีทั้งกายใจไม่คืนคำ ร้องไห้วิ่งวอน

น้ำตาเป็นสาย ไม่อาจเปลี่ยนใจได้เพียงระกำ เป่าปี่สังหารให้ตายก็ยังรักเกินจะหักใจ” แสดงให้เห็นถึงความรักที่บริสุทธิ์ของนางผีเสื้อสมุทรที่ยอมทุกอย่างเพื่อความรัก แม้จะถูกคนที่รักฆ่าตายก็ยังรักไม่เสื่อมคลาย สะท้อนให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นเผ่าพันธุ์ใด รูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไรก็สมควรที่จะมีความรักที่บริสุทธิ์ได้

มินตรา น่านเจ้า ผู้ขับร้องบทเพลงผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ) ซึ่งเป็นนักร้องที่มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานจากการนำเสนอเรื่องราวของตัวละครนางในวรรณคดี ซึ่งมินตรา น่านเจ้า พิจารณาจากภาพสะท้อนสังคม ซึ่งหากจะพูดถึงความรักก็คงไม่พ้นการชิงรักหักสวาท พฤติกรรมของตัวละครหรือการถูกกระทำของตัวละคร ที่สอดคล้องกับคนในยุคปัจจุบัน (มินตรา น่านเจ้า, สัมภาษณ์, 2560 อ้างถึงใน วิศรณันท์ ชูชีพ, 2561) จึงกล่าวได้ว่าเจตนาของผู้ส่งสารของเพลงผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ) ก็เพื่อเป็นภาพสะท้อนสังคมที่ให้คุณค่าบุคลิกภายนอกมากกว่าคุณค่าของการกระทำ รวมถึงการแบ่งแยกชนชั้นของบุคคล ผ่านการใช้คำเสียงโศกเศร้าและวิงวอนให้เข้าใจความรู้สึกของตัวละครที่มีความรักอยู่เต็มหัวใจ

ส่วนในบทเพลงน้ำตาผีเสื้อสมุทร ขับร้องโดย ไช่มุก ชาญญา มีเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “...ตัวนารังเกียจเดียวดายฉันท์ มีอาจคู่กันไปได้ดอก มนุษย์กับยักษ์ผู้นอกคอก พี่บอก ว่าเกินจะคู่ควรแม้น้องทำดีสักเท่าไร เป็นไปไม่ได้จะร่วมทาง แต่กลับไปหลงคนมีทาง ไม่ต่างอะไรกับมัจฉา...” เนื้อเพลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้แต่งเลือกนำเสนอตัวละครนางผีเสื้อสมุทรซึ่งมีความอัปลักษณ์น่ารังเกียจเดียวดายฉันท์ ไม่คู่ควรกับพระอภัยมณี ในขณะที่นางเงือกซึ่งเป็นครึ่งคนครึ่งปลาเพียงแต่มีความงามตรงตามชนของนางงามในวรรณคดีไทย พระอภัยมณีกลับไปหลงรักนางเงือกได้ การนำเสนอดังกล่าวเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการให้คุณค่าของบุคคลจากบุคลิกภายนอกสะท้อนถึงความรักที่มีมาตรฐานความงามเป็นบรรทัดฐาน นอกจากนี้ยังตอกย้ำให้เห็นสังขรณ์ว่า

ไม่มีใครเลือกเกิดได้ แต่เลือกที่จะมีความรักหมดทั้งหัวใจและวิญญาณได้ แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งนำเสนอมุมมองความรักของตัวละครโดยมองข้ามภาพลักษณ์ภายนอกไป

นอกจากนี้เนื้อเพลงตอนดังกล่าวยังสะท้อนคติทางเผ่าพันธุ์อย่างชัดเจน กล่าวคือ “มนุษย์กับยักษ์ผู้นอกคอก” แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันและยังเป็นการยกวัฒนธรรมหรือเผ่าพันธุ์มนุษย์ให้สูงส่งกว่าเผ่าพันธุ์ยักษ์ นอกจากนี้เนื้อเพลง “แต่กลับไปหลงคนมีหาง ไม่ต่างอะไรกับมัจฉา” ยังเป็นการเสียดสีและประชดประชันผ่านการกล่าวถึงนางเงือก ซึ่งเป็นตัวละครเอก ที่แม้ว่าจะมีเผ่าพันธุ์ครึ่งมนุษย์ครึ่งปลา แต่ก็สมหวังในความรักกับพระอภัยมณี ยังเป็นการขบขันความไม่เท่าเทียมและอคติทางเผ่าพันธุ์ผ่านการเปรียบเทียบสองตัวละครคือ นางเงือกและนางผีเสื้อสมุทร ซึ่งเป็นตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์ทั้งคู่ แต่นางเงือกเป็นตัวละครที่มีรูปโฉมงดงาม แตกต่างจากนางผีเสื้อสมุทรซึ่งเป็นนางยักษ์ที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ แม้ว่านางผีเสื้อสมุทรจะเคยดูแลปรนนิบัติพระอภัยมณีอย่างสุดหัวใจ ก็ไม่สามารถลบล้างอคติทางเผ่าพันธุ์ที่มองว่ายักษ์มักมีอุปนิสัยชั่วร้ายน่าเกรงกลัว

ไข่มุก ขันัญญา ในฐานะผู้ส่งสาร โดยเป็นผู้ขับร้องบทเพลง *น้ำตาผีเสื้อสมุทร* ได้กล่าวถึงเจตนาของผู้ส่งสารไว้ในตอนต้นของวิดีโอประกอบบทเพลงว่า “เพื่อให้เด็ก ๆ และทุกคนยังรำลึกนึกถึงวรรณคดีไทยเรื่องนี้ รวมถึงความสวยงามในความรักของผีเสื้อสมุทรที่มีต่อพระอภัยมณี” (ไข่มุก ขันัญญา, 2564) จะเห็นได้ว่าผู้ส่งสารต้องการถ่ายทอดรักที่บริสุทธิ์ของนางผีเสื้อสมุทรที่แม้จะไม่ได้สมหวังในความรักกับพระอภัยมณี แต่สะท้อนให้เห็นว่านางผีเสื้อสมุทรแม้จะเป็นยักษ์ แต่หัวใจประกอบขึ้นด้วยเลือดเนื้อย่อมมีความรักและความเจ็บปวดได้ไม่ต่างจากมนุษย์ ผ่านน้ำเสียงของผู้ส่งสารที่เศร้าโศกเสียใจและตัดพ้อต่อความรัก ขณะเดียวกันก็รู้สึกถึงความหนักแน่นของหัวใจที่มีความรัก อีกทั้งบทเพลงนี้ยังมีการใช้เนื้อร้องภาษาถิ่นอีสาน ที่มีความแปลกใหม่ทำให้ได้รับ ความสนใจในการรับชม

น่าสังเกตว่า บทเพลงร่วมสมัย 2 บทเพลงที่ได้นำเสนอมุมมองของตัวละครนางผีเสื้อสมุทรในประเด็นการปฏิเสธคุณค่าของรูปลักษณ์ภายนอก มีจุดร่วมกันคือการนำเสนอโดยเน้นอารมณ์และความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจจากความผิดหวังในความรัก พร้อมทั้งนำเสนอพฤติกรรมของนางผีเสื้อสมุทรในมุมที่จงรักภักดี มอบความรักที่บริสุทธิ์จากหัวใจของผู้หญิงให้กับชายผู้เป็นที่รัก แสดงให้เห็นการเรียกร้องให้มองข้ามเรื่องรูปลักษณ์ภายนอก แต่เรียกร้องให้สนใจในการกระทำที่แสดงออกมา สู่ถึงการให้คุณค่าในตัวตนของบุคคลมากกว่ารูปลักษณ์ภายนอก และการมองข้ามอคติทางเผ่าพันธุ์ ทำให้ผู้รับชมให้ความเห็นอกเห็นใจและเข้าใจตัวละครมากยิ่งขึ้น และจากจำนวนการเข้าชมบทเพลงทั้ง 2 บทเพลงซึ่งมากกว่า 1 ล้านครั้งในพื้นที่สื่อ YouTube ที่มีความอิสระในการนำเสนอและการเข้าชม แสดงให้เห็นการให้ความสนใจและเปิดกว้างของสังคม กล่าวคือ ตัวละครนางผีเสื้อสมุทรเป็นตัวละครปฏิบัติ ซึ่งไม่ได้มีบทบาทโดดเด่นในเรื่องพระอภัยมณี เพียงแต่เป็นที่รู้จักเพราะถูกผลิตซ้ำในพื้นที่โรงเรียนจนเป็นที่รู้จักและคุ้นเคย แต่ผู้แต่งได้หยิบยกตัวละครนางผีเสื้อสมุทรมานำเสนอและยังได้รับกระแสตอบรับจากผู้ชมไม่น้อยไปกว่าบทเพลงอื่น ๆ

กล่าวได้ว่า ผีเสื้อสมุทรที่ปรากฏในบทเพลงรับบทเหยื่อของบรรทัดฐานทางสังคมที่ทำให้ความรักไม่สมหวัง ดังเนื้อเพลงตอนหนึ่งในบทเพลง *น้ำตาผีเสื้อสมุทร* “...ตัวนารังเกียจเดียดฉันท์ มีอาจคู่กันไปได้ดอก มนุษย์กับยักษ์ผู้้นอกคอก ที่บอกว่าเกินจะคู่ควร...” โดยบริบททางสังคมมีบทบาทต่อการสร้างและนำเสนอภาพนางผีเสื้อสมุทรที่ตอบโต้กับภาพผีเสื้อสมุทรแบบเดิม แสดงให้เห็นการที่สตรีต้องตกเป็นเหยื่อของบรรทัดฐานความงาม จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าค่านิยมส่งผลให้ผู้หญิงในยุคปัจจุบันยังต้องให้ค่าและความสำคัญกับความงาม และปฏิเสธข้อจำกัดทางธรรมชาติในแง่ของรูปร่างหน้าตาได้โดยการศัลยกรรมเพียงเพื่อให้ได้รับการยอมรับ

เมื่อพิจารณาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันจะเห็นว่า คุณค่าเกี่ยวกับค่านิยม ความงามได้รับการทำลายหลายลักษณะ ดังที่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา กระแสเกี่ยวกับ ศัลยกรรมได้รับความนิยมและยอมรับมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งผลให้เกิด การเปิดบริการศัลยกรรมความงามโดยบุคคลที่ไม่มีใบอนุญาตและไม่ปลอดภัย จนก่อให้เกิดผลกระทบแก่ผู้รับบริการจนถึงแก่ชีวิตหลายราย กรณีการเสียชีวิต ดังกล่าวคือผลการเลือกที่ผิดพลาด หรือกรณีที่นักเรียนบางรายถูกล้อเลียนเรื่องรูปลักษณ์ จนตัดสินใจจบชีวิตของตนเองด้วยการฆ่าตัวตาย ก็ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ ของรูปลักษณ์ในสังคมไทยโดยเฉพาะของผู้หญิงด้วย

จะเห็นได้ว่า ผู้หญิงยังคงเวียนวนอยู่กับดักของมายาคติความงาม ดังที่ พรณธิดา เพชรรักษ์ (2556, น. 5) เสนอว่า “เรื่องของอุดมคติของวัยรุ่นปัจจุบันไม่ว่าที่ ไหนว่า ต้องผอม สูง ขาว หรือทำศัลยกรรมว่ามันจำเป็นต่อชีวิตหรือไม่ ซึ่งตรงนี้จริง ๆ แล้วมันต้องดูไปที่ระบบความคิด หรือค่านิยมของคนในสังคมรวมทั้งหมดที่ทำให้มันเป็น แบบนั้น สังคมมนุษย์โดยเฉพาะบ้านเรา มักให้คุณค่ากับความสำคัญกับผู้คน ไม่ว่าจะใน วงการไหน ๆ ทางด้านหน้าตา มาก่อนเป็นหลักเสมอ คนที่หน้าตาดีรูปร่างดี หรือมีลักษณะร่างกายบางอย่างที่เป็นที่ชื่นชอบ เช่น ผิวขาว จมูกโด่ง ฯลฯ พวกนี้เรา ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีต้นทุนที่ดีกว่าคนที่หน้าตาปกติ”

แต่ในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมาได้เกิดกระแสต่อต้านความคิดเรื่องการเชิดชู รูปลักษณ์ โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ เช่นในปี พ.ศ. 2561 กระแสการรณรงค์เรื่อง มาตรฐานความงามเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมไทย เห็นได้ชัดจากการลงมติยกเลิกการ จัดประกวดดาว-เดือนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2561 (กรุณพร เชษฐพยัคฆ์, 2563) ทั้งนี้ เนื่องจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาที่คนใน สังคมให้การยอมรับ การปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมจึงเป็นการขับเคลื่อนความเท่าเทียม เป็นการแสดงให้เห็นว่าความงามอาจไม่ใช่กรอบมาตรฐานเพียงอย่างเดียวในการวัด

ศักยภาพ เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนมุมมอง และชี้นำสังคมให้หันกลับมาตระหนักในประเด็นมาตรฐานความงามมากยิ่งขึ้น “มาตรฐานความงาม” กลายเป็นกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมอีกครั้ง เมื่อยูทูบเบอร์ ช่องหนึ่งจัดทำหัวข้อ อ้วน-ผอม เพื่อทดสอบสังคมในปี พ.ศ. 2564 และในช่วงที่ผ่านมา การประกวด Miss Universe Thailand 2021 ซึ่งเป็นเวทีประกวดความงามที่ได้รับความนิยมในสังคมไทย คณะกรรมการได้คัดเลือกแอนชิลี สก๊อต-เคมิส นางงามผู้ผลักดัน โครงการ RealSizeBeauty ให้เป็นผู้ชนะการประกวด ซึ่งทำให้กระแสสังคมหันมาให้ความสนใจกับการรณรงค์ให้ทุกคนภาคภูมิใจกับความงามที่แท้จริงของแต่ละบุคคล นับได้ว่าเป็นการขับเคลื่อนประเด็นการถูกกดทับจากมาตรฐานความงามโดยมีค่านิยมของสังคมเป็นกรอบกำหนด แม้จะมีกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ แต่ก็มีกระแสการสนับสนุน เรียกร้องผ่านสังคมออนไลน์ของผู้หญิงวัยทำงานและเด็กสาวที่ออกมาแสดงความคิดเห็น และจุดยืนร่วมกับเธอในประเด็น RealSizeBeauty มากขึ้น

กล่าวได้ว่า แม้ว่าเวลาจะผ่านไปหลายศตวรรษมายาคติความงามดังกล่าวก็ยังก่อให้เกิดการถกเถียงและเป็นกระแสในโลกออนไลน์ จึงเป็นบริบทที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์และตีความบทเพลงเพื่อการนำเอาตัวละครหญิงในวรรณคดีมานำเสนอในมุมมองใหม่ ถ่ายทอดทัศนคติที่ตระหนักถึงคุณค่าในความงามของสตรีที่ไม่ควรมีมาตรฐาน และชี้ให้เห็นปัญหาจากการให้คุณค่ารูปลักษณ์ภายนอกของผู้หญิงดังที่ปรากฏในตัวละครผีเสื้อสมุทรนั่นเอง

2.2 นางเมรี นางผู้ถูกตีตราว่า “เมรีชีเมา” ปรากฏในวรรณคดี พระรถเมรี หรือ นางสิบสอง ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้าน นันทพร พงแก้ว (2527) ได้กล่าวไว้ว่า พระรถ-เมรี ในเมืองไทยนั้นน่าจะมาจากรถเสนชาตก ในปัญญาสชาตกที่เป็นเรื่องพระรถ-เมรี ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด ลักษณะของนิทานพื้นบ้านนอกจากให้

ความสนุกสนานแล้ว ยังให้แง่คิดต่าง ๆ ผ่านเรื่องราวและการประกอบสร้างตัวละคร โดยตัวละครนางเมรีถูกประกอบสร้างให้เป็นยักษ์เช่นเดียวกับนางผีเสื้อสมุทร ภาพจำของตัวละครนางเมรีคือเป็นนางผู้ต้องสูญเสียคนรักและสิ้นชีวิตเพราะน้ำเมา คนจึงมักเรียกหญิงสาวที่ชอบดื่มเหล้าหรือมีอาการเมาสุราเป็นสำนวนเปรียบเปรยว่า “เมรีขี้เมา” เป็นภาพเสนอเชิงลบที่ถูกผลิตซ้ำในรูปแบบของวลีที่ใช้ในเชิงเสียดสี ตำนาน ตีเตียน สำนวนดังกล่าวได้พิพากษาตัวตนของนางเมรีว่าเป็นหญิงที่ไม่ดี ประกอบกับการมีชาติกำเนิดเป็นยักษ์ซึ่งมักถูกมองเป็นตัวละครไม่ดี ยิ่งทำให้ตัวละครดังกล่าวถูกลดทอนคุณค่าลง ดังบทประพันธ์จากเรื่อง*พระรถคำฉันท์*ตอนหนึ่งว่า

...	สัญญาติเช่นเรา
ไม่ขออยากเอา	อียักษ์กระลี
อย่าฉินหมิ่นเล่น	ว่าภูพาชี
ซู้เกล้าเรามา	ดีกว่ามีงมาร...”

(*พระรถคำฉันท์*, ม.ป.ป.)

จากบทประพันธ์ที่กล่าวว่า “สัญญาติเช่นเรา” สะท้อนให้เห็นการแบ่งแยก นางเมรีและพระรถเสนด้วยความแตกต่างทางชาติพันธุ์อย่างชัดเจน “อียักษ์กระลี” เป็นคำกล่าวเหยียดหยามความเป็นยักษ์อย่างร้ายแรง นอกจากความเป็นยักษ์ของนางเมรีแล้ว คำว่า “อี” เป็นคำประกอบหน้าเพศหญิงที่มีฐานะต่ำกว่าหรือใช้ประกอบหน้า เพศหญิงในเชิงดูถูกเหยียดหยาม กล่าวร่วมกับคำว่า “กระลี” ที่หมายถึงสิ่งร้าย, สิ่งไม่ดี แสดงถึงการกดขี่และลดทอนคุณค่าของนางเมรีให้มีสถานะต่ำกว่าผู้พูดซึ่งเป็นมนุษย์ เพศชาย (พระรถเสน) สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมกันของตัวละครและเผยให้เห็นสถานะของตัวละครเอกหญิงซึ่งมีความเป็นรองตัวเอกชาย

ในบทเพลงร่วมสมัย ได้ให้พื้นที่ในการต่อรองความเป็นอื่นของตัวละคร โดยนางเมรีได้ถูกนำเสนอผ่านบทเพลงเมรี (เสี้ยวนาที) ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า บทเพลงดังกล่าวได้นำเสนอให้เห็นมุมมองของตัวละครนางเมรีอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งแสดงอารมณ์และความรู้สึกของนางเมรีในเชิงตัดพ้อต่อความรักที่มีให้กับพระรถเสน ดังเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “...เจ็บหัวใจ น้ำตาไหล ทูบกรรองให้ โอ้เมรี ถูกพระรถสลัดรัก ออกแทบหักสิ้นใยดี...” สะท้อนให้เห็นความรู้สึกของตัวละครที่เจ็บซ้ำหัวใจเพราะความรักเป็นอย่างมาก โดยมีกริยาท่าทางการทูบกรรอง ซึ่งเป็นอาการเสียใจของยักษ์หรือสัตว์ใหญ่ เมื่อมีอาการผิดหวังหรือไม่พอใจ แสดงให้เห็นว่าแม้นางเมรีจะมีรูปร่างเป็นยักษ์แต่ก็มีหัวใจ มีความรู้สึกนึกคิด เมื่อถูกพระรถเสนปฏิเสธที่จะกลับไปหา จึงต้องการขอเวลา แม้จะเป็นเสี้ยวเวลา แต่ก็เป็นโอกาสที่นางจะได้บอกรักพระรถเสน สะท้อนให้เห็นว่าทั้งหมดที่นางเมรีทำไป เป็นเพราะว่านางเมรีรักพระรถเสนสุดหัวใจ ไม่ว่าจะเป็นการยอมดื่มเหล้า หรือการออกตามหาชายที่ตนรักเพื่อขอร้องอ้อนวอนให้กลับมาอยู่กับตน แม้ว่า จะถูกมองว่าไม่ดี ไม่ได้เป็นสตรีตามอุดมคติของตัวละครหญิงในวรรณคดี ทำให้นางเมรีมีจุดจบที่ไม่สวยงาม นางเมรีก็ยอมทำทุกอย่างเพราะความรัก แต่พระรถเสนกลับไม่สนใจใยดีเพียงเพราะนางเมรีมีชาติกำเนิดที่แตกต่างกัน บทเพลงนี้สะท้อนให้เห็นการเรียกร้องคุณค่าของตัวละครจากตัวตน และให้พิจารณาจากพฤติกรรมมากกว่าการตัดสินคุณค่าด้วยชาติกำเนิด

มินตรา น่านเจ้า ในฐานะผู้ส่งสาร โดยเป็นผู้ขับร้องบทเพลงเมรี (เสี้ยวนาที) ได้แสดงความคิดเห็นในแพลตฟอร์ม YouTube ถึงเจตนาในการสร้างสรรค์บทเพลงเอาไว้ว่า “เพลงนี้เป็นการเล่าถึงความรู้สึกการระลึกชาติของนางมโนราห์ที่ยังจดจำและรอคอยใครคนนั้น (พระรถเสน/พระสุน) ซึ่งในชาติที่แล้วนางเกิดเป็นเมรี (ครึ่งคนครึ่งยักษ์) ได้รักและพลัดพรากจากพระรถเสน เพลงนี้จึงสื่ออารมณ์ควบคู่ทั้งนางมโนราห์และนางเมรีผสมผสานกัน” (มินตรา น่านเจ้า, 2564) จะเห็นได้ว่าผู้ส่งสารต้องการถ่ายทอดมุมมอง

ความรักที่พลัดพรากจากคนที่รักผ่านตัวละครนางเมรี โดยใช้น้ำเสียงวิงวอนและร้องขอ เพื่อให้มีเวลาเพียงเสี้ยวนาที่ที่จะได้อยู่กับคนที่ตนรัก ทำให้ผู้ฟังได้เข้าถึงและคล้อยตามความรักที่ไม่ต้องพลัดพรากอย่างนางเมรีและพระรถเสน

เมื่อพิจารณาในประเด็นการต่อรองความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์จะเห็นว่า บทเพลงร่วมสมัยทั้ง 3 บทเพลงที่ได้นำเสนอมุมมองใหม่ของตัวละครนางผีเสื้อสมุทรและนางเมรีมีจุดร่วมกันคือ การนำเสนอผ่านน้ำเสียงของผู้ส่งสารในเชิงประชดประชันเสียดสีและตัดพ้อต่อความรักที่ไม่สมหวัง รวมถึงการเลือกหยิบยกตัวละครยักษ์ที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์และมีความเป็น “ชายขอบ” จากเผ่าพันธุ์ซึ่งผู้อ่านวรรณคดีอาจไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก การนำเสนอภาพใหม่นี้ส่งผลให้ผู้รับชมเกิดความรู้สึกสงสารเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจตัวละครมากยิ่งขึ้น ถือเป็นกรให้พื้นที่ตัวละครในการต่อรองกับความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ สะท้อนถึงการก้าวข้ามการประกอบสร้างตัวละคร มาสู่การให้ความสำคัญในการยอมรับความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นใคร เผ่าพันธุ์ใดไม่จำเป็นต้องเป็นตัวละครเอกที่มีรูปลักษณ์สวยงามเท่านั้นที่ควรจะสมหวังในความรัก แต่ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะมีความรักที่บริสุทธิ์และมีสิทธิ์ที่จะได้รับความรักที่แท้จริง

จากจำนวนการเข้าชมบทเพลงทั้ง 3 บทเพลงซึ่งมากกว่า 1 ล้านครั้งในพื้นที่สื่อ YouTube แสดงให้เห็นว่าชุดความคิดการปฏิเสธคุณค่าของรูปลักษณ์ภายนอกและการต่อรองความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ของนางผีเสื้อสมุทรและนางเมรีได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไป เห็นได้จากความคิดเห็นตอบทเพลงผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ) ผ่านแพลตฟอร์ม YouTube ที่มีจำนวนผู้รับชมกดถูกใจจำนวนมาก กล่าวว่า “รักมากขนาดไหนกัน ถึงได้ยอมยื่นฟังเสียงปี่ที่กำลังตัดหัวใจตัวเองทีละนิดจนสิ้นใจตายลงในที่สุด ทรมาณนะครีสำหรับหัวใจของคนที่รักกัน หญิงสาวคนนี้ตกหลุมรักชายคนหนึ่งอย่างหมดใจ ถึงกับยอมทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้คู่เคียง และจำแลงกายเป็นสาวสวยอยู่กินกันนานเกือบแปดปี จนมีลูกชายด้วยกันหนึ่งคน แต่ความสุขที่เห็นก็เป็นเพียงภาพมายา

เพราะมันแสนที่จะเปราะบาง ความลับจึงปรากฏ อสุราก็คืออสุร ไม่มีสิ่งใดจะปิดบังความจริงข้อนี้ได้ แต่หลายคนคงลืมไปว่าอสุราก็มีหัวใจ และพระอภัยมณีก็หาได้ต้องการหัวใจของนางอสุรผู้นี้ไม่ สุดท้ายโศกนาฏกรรมรักครั้งใหญ่จึงก่อเกิดขึ้น”

จากความคิดเห็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการมองข้ามเรื่องรูปลักษณ์ภายนอกและให้ความสำคัญกับตัวตนมากขึ้น “แต่หลายคนคงลืมไปว่าอสุราก็มีหัวใจ” สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า ไม่ว่าใครก็ตาม ต่างก็มีสิทธิ์ที่จะรักและหากตั้งใจที่จะรักก็สมควรที่จะสมหวังในความรัก ไม่ควรมีใครถูกกีดกันเพียงเพราะเลือกเกิดไม่ได้ อีกความคิดเห็นหนึ่งที่ประเด็น่าสนใจ กล่าวว่า “นางยักษ์เลือกที่จะโกหก นั้นเพราะรัก หากแม้พระอภัยมณีจะรัก แม้การโกหกของนางยักษ์ พระอภัยมณีคงให้อภัยแก่นางยักษ์ เพราะนางยักษ์ทำทุกอย่างเพื่อรัก แต่เพราะเห็นร่างแท้ของนางยักษ์ พระอภัยมณีถึงกับที่จะหนี แม้จะอยู่กันจนมีลูกพระอภัยมณียังทิ้ง...” ความคิดเห็นดังกล่าวกล่าวถึงจุดเริ่มต้นของความรักที่เริ่มต้นจากการโกหก ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่ดี สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไม่ได้มองข้ามความผิดหรือพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องของตัวละครหญิงเหล่านี้ แต่พิจารณาและตัดสินจากเหตุและผลของการกระทำของตัวบุคคลมากขึ้น นอกจากนี้ หากพิจารณาความชอบในบทเพลง พบว่าทั้ง 3 บทเพลง มีจำนวนการกดถูกใจเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญคือไม่พบการกดไม่ถูกใจจากผู้รับชมเลย เหล่านี้แสดงให้เห็นนัยของการยอมรับการปฏิเสธคุณค่าของรูปลักษณ์ภายนอกและการต่อรองความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ผ่านบทเพลงร่วมสมัย

เมื่อพิจารณาบริบทการสร้างและเสฟสื่อบทเพลงร่วมสมัยที่มีการนำเสนอ นางผู้ถูกตีตรากับการปฏิเสธคุณค่าของรูปลักษณ์ภายนอกและต่อรองความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ กระแสความสนใจของผู้รับชมสะท้อนให้เห็นบริบททางสังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะมุมมองต่อคนชายขอบ กล่าวคือ แม้ว่าเผ่าพันธุ์ยัขนั้นไม่มีอยู่จริงในสังคม แต่ความเป็นยัขนั้สัมพันธ์กับความเป็นอื่นทางชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ถูกกดทับ

ในสังคมกระแสหลัก มนุษย์มักมีแนวคิดแบบชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) คือแนวคิดที่เชื่อว่ากลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองดีกว่าชาติพันธุ์อื่น ๆ แอบแฝงอยู่ ตัวอย่างเช่นชาวไทยมีมุมมองต่อชาวพม่าว่าเป็นผู้ร้ายตลอดกาล สังเกตได้จากประวัติศาสตร์ไทยจากแบบเรียนที่มักนำเสนอภาพความขัดแย้ง การสู้รบ การทำสงครามกับฝ่ายพม่า นอกจากนี้ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าชาวไทยมีมีทัศนคติต่อชาวพม่า ชาวลาว ชาวกัมพูชา ว่ามีสถานะด้อยกว่าเพราะการมีอาณาเขตดินแดนประเทศติดต่อกัน แต่มีความเจริญทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ การปกครอง และอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน รวมถึงชาวพม่า ชาวลาว ชาวกัมพูชา และอื่น ๆ มักอพยพมาขายแรงงานในประเทศไทย มาสร้างรากฐานชีวิตและอาศัยอยู่ในประเทศไทย เกิดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งกระจายตัวอยู่ทั่วประเทศไทยมากกว่า 60 กลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยปัญหาความไม่เข้าใจความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมและอคติทางชาติพันธุ์ทำให้คนไทยด้อยค่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นเพียงกลุ่มชนชั้นแรงงาน เป็นชาวป่าชาวเขาที่แตกต่างกับชาวเมือง

แม้ว่ามุมมองเหล่านี้จะมาจากแนวคิดชาติพันธุ์นิยมที่เคลือบแฝงอยู่ในสังคมไทยมาอย่างช้านาน แต่ในปัจจุบัน สังคมไทยมีกระแสการเรียกร้องความเท่าเทียมของมนุษย์ การยอมรับความแตกต่างทางชาติพันธุ์ และการให้เกียรติเพื่อนมนุษย์มากขึ้น กระแสสังคมดังกล่าวปรากฏอย่างเด่นชัดจากเหตุการณ์ที่ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ดำเนินการจัดทำ “(ร่าง) พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ พ.ศ. ...” เพื่อเสนอขึ้นพิจารณาต่อคณะรัฐมนตรี (อภิรักษ์ โกษะโยธิน, 2564) กรณีเหล่านี้แสดงให้เห็นความพยายามในการสร้างการยอมรับและการเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนทุกกลุ่มมากกว่าในอดีต

ยิ่งไปกว่านั้น หากตีความความแตกต่างทางชาติพันธุ์ให้มีความหมายกว้าง หมายถึง ความแตกต่างจากกลุ่มคนทั่วไป อาจเปรียบได้กับความหลากหลายทางเพศในสังคม แม้ว่าในบทเพลงร่วมสมัยอาจไม่ได้นำเสนอมุมมองความรักเพศเดียวกันหรือ

มุมมองความหลากหลายทางเพศ แต่ในบทเพลงร่วมสมัยล้วนนำเสนอมุมมองความรักที่มุ่งก้าวข้ามลักษณะภายนอกและชาติกำเนิด โดยเปิดกว้างและให้คุณค่ากับตัวตนของมนุษย์มากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับในปัจจุบันที่ไม่ได้มีเฉพาะเพศชายและเพศหญิง เพราะเรื่องของรสนิยมทางเพศเปิดกว้างมากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้คนกล้าที่จะเปิดเผยตนเองและรสนิยมทางเพศนำไปสู่การมองข้ามเรื่องเพศ

ประเด็นดังกล่าวอาจเชื่อมโยงกับบริบทของไทยที่มีการยอมรับกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ(LGBTQ) มากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น ธัญญ์วาริน สุขะพิสิษฐ์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ สังกัดพรรคก้าวไกล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรข้ามเพศคนแรกของรัฐสภาไทย ที่ชนะการเลือกตั้งและได้เข้าไปทำงานในรัฐสภาในฐานะตัวแทนของกลุ่มผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในปี พ.ศ. 2562 (ธัญพร บัวทอง, 2562) กรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการยอมรับกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ เพราะธัญญ์วาริน สุขะพิสิษฐ์ ได้รับการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชนภายในประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าบุคคลโดยตัดสินจากกรกระทำและความสามารถ โดยประขามติเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรข้ามเพศให้เข้าไปมีบทบาทหน้าที่ในการขับเคลื่อนประเทศได้เป็นคนแรก นอกจากนี้ร่างพระราชบัญญัติคูชีวิต ที่เสนอขึ้นพิจารณายังได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและได้รับการอนุมัติแล้วในปี พ.ศ. 2563 เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการยอมรับและแสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมกันในสังคมมากยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นว่า มุมมองต่อคนชายขอบที่ในอดีตถูกกดทับเปลี่ยนแปลงไป กระแสการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีต่อมุมมองเหล่านี้มาอย่างยาวนานยิ่งทวีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา บริบททางสังคมดังกล่าวส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการสร้างสรรค์บทเพลงที่นำเสนอนางผู้ถูกตีตรากับการปฏิบัติคุณค่าของรูปลักษณ์ภายนอกและต่อรองความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ให้เห็นการให้คุณค่า

ตัวละครที่มีความเป็นอื่นมากยิ่งขึ้น เห็นได้จากการที่ผู้ส่งสารเลือกหยิบยกตัวละครในวรรณคดีมาเสนอในมุมมองใหม่ ยกย่องที่เคยถูกมองว่าเป็นชายขอบในวรรณคดีก็นับเป็นกระแสหนึ่งของการมองมุมใหม่ของความแตกต่างด้วยเช่นกัน

ผลจากการพิจารณาลักษณะการนำตัวละครหญิงจากวรรณคดีมาใช้ในบทเพลงทั้ง 6 บทเพลง นับว่าเป็นการนำเสนอนางในวรรณคดีผู้ถูกตีตราในมุมมองใหม่ สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะตัวละครในวรรณคดีและบทเพลงร่วมสมัย

ตัวละคร	ภาพจำตัวละคร	บทเพลงร่วมสมัย	ภาพเสนอใหม่ตัวละคร
นางวันทอง	หญิงผู้ถูกครหาว่าสองใจ เพราะได้ทั้งขุนช้างและขุนแผนเป็นสามี เมื่อถึงคราวให้เลือกก็ไม่สามารถเลือกใครได้ จึงต้องโทษประหารชีวิต	บทเพลงอาญาสองใจ (วันทอง) ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า (2559ข)	การตอบโต้ปิตาธิปไตย ผ่านการนำเสนอการเรียกร้องให้หยุดประณามว่าสองใจ เพราะไม่มีใครรู้ความรู้สึกที่แท้จริง
		บทเพลงสองใจขับร้องโดย ดา เอ็นโดรฟิน (2564)	การตอบโต้ปิตาธิปไตย โดยนำเสนอความรู้สึกที่ยอมถูกมองว่าเป็นหญิงสองใจ เพราะนางอยากเลือกที่จะทำตามหัวใจของตนเอง
นางกาก็	หญิงผู้ถูกตีตราว่ามากชู้หลายสามี เพราะมีสัมพันธ์รักกับชายหลายคน	บทเพลง กาก็ หลงยุค ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า (2562)	การตอบโต้ปิตาธิปไตย โดยนำเสนอความเจ็บปวดของหญิงที่ถูกขนานนามว่ามากรัก และตั้งคำถามแทนนางกาก็ว่านางผิดหรือที่เกิดมาเป็นที่หมยปอง
นางผีเสื้อสมุทร	นางยักษ์ผู้มีรูปลักษณ์ไม่งดงาม จำแลงกายปรณิบัติพระอภัยมณีผู้เป็นสามี เมื่อถูกจับได้ว่า	บทเพลงผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ) ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า (2559ก)	การตอบโต้เรื่องชาติกำเนิด โดยนำเสนอให้เห็นมุมมองความรักที่ต้องผิดหวังเพราะชาติกำเนิดที่เลือกไม่ได้

ปีที่ 39 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2565)

ตัวละคร	ภาพจำตัวละคร	บทเพลงร่วมสมัย	ภาพเสนอใหม่ตัวละคร
	เป็นยักษ์ สามีกี่หาทางหลบหนี และสุดท้ายก็ต้องตายเพราะความรัก	บทเพลงน้ำตาผีเสื้อสมุทร ขับร้องโดย ไช่มุก ขันัญญา (2564)	การตอบโต้เรื่องมาตรฐานความงาม ผ่านการตัดพ้อต่อการถูกเลือกทิ้งเพราะรูปลักษณ์ภายนอก
นางเมรี	เมรีเป็นยักษ์ ได้แต่งงานกับพระรถเสน เพราะมีพิษีแปลงสาร แต่ถูกมอมเหล้าเพื่อขโมยของวิเศษ นางจึงคร่ำครวญจนสิ้นใจตาย	บทเพลงเมรี (เสี้ยวนาที) ขับร้องโดย มินตรา น่านเจ้า (2563)	การตอบโต้เรื่องชาติพันธุ์ นำเสนอความเป็นจริงเพื่อล้างตราบาปจากวลี “เมรีขี้เมา” และมุมมองความรักที่ต้องพลัดพรากจากคนรัก

จากตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะตัวละครในวรรณคดี และในบทเพลงร่วมสมัย เห็นได้ชัดเจนว่าลักษณะของตัวละครที่ถูกนำเสนอในบทเพลง แตกต่างจากในวรรณคดี เป็นผลมาจากบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีการนำตัวละครนางผู้ถูกตีตราในอดีตมานำเสนอให้เกิดการรับรู้และเข้าใจในมุมมองของตัวละคร เป็นการให้พื้นที่ในการเรียกร้องสิทธิของตัวละคร และยังแสดงการให้คุณค่าแก่ตัวละครทุกตัว แม้ไม่ได้เป็นตัวละครเอกของวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ ก็ตาม

สรุปและอภิปรายผล

บทความนี้มุ่งศึกษาการนำตัวละครหญิงจากวรรณคดีผู้ถูกตีตรามาใช้ในบทเพลงร่วมสมัย และวิเคราะห์บริบทของสังคมต่อการสร้างสรรค์บทเพลง โดยศึกษาบทเพลงที่มีการเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ www.YouTube.com ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 – 2564 เป็นระยะเวลา 10 ปี โดยเป็นบทเพลงมีจำนวนการเข้าชมมากกว่า 1 ล้านครั้ง และคัดเลือกโดยการใช้เกณฑ์ตัวละครหญิงที่ถูกตีตราในวรรณคดีไทยมานำเสนอ มีจำนวน 6 บทเพลง ได้แก่ *อาญาสองใจ สองใจ ผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ)*

น้ำตาผีเสื้อสมุทร และเมรี (เลี้ยวนาที) ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครหญิงที่ปรากฏในบทเพลงเหล่านี้ ได้แก่ นางวันทอง นางกาก็ นางผีเสื้อสมุทร และนางเมรี ถูกหยิบยกมานำเสนอใหม่ผ่านบทเพลงร่วมสมัย 2 ลักษณะ คือ 1) การตอบโต้วาทกรรมชายเป็นใหญ่ ได้แก่ นางวันทองและนางกาก็ บทเพลงเสนอภาพผลผลิตความเป็นเมียในระบบปิตาธิปไตย กล่าวคือ ตัวละครนางวันทองและนางกาก็ไม่มีสิทธิ์เลือกเรียกร้องความเท่าเทียมท่ามกลางการกดขี่จากวาทกรรมชายเป็นใหญ่ 2) การปฏิเสธคุณค่าของรูปลักษณ์ภายนอกและการต่อรองความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ ได้แก่ นางผีเสื้อสมุทรและนางเมรี บทเพลงเสนอภาพการปฏิเสธมาตรฐานความงามในอดีต กล่าวคือ ตัวละครนางผีเสื้อสมุทรเป็นนางยักษ์ผู้ถูกตีตราว่าอัปลักษณ์ ขัดแย้งกับมาตรฐานความงาม (Beauty standard) บทเพลงจึงแสดงให้เห็นถึงการคว่ำค่าแก่การยอมรับความงามที่หลากหลาย อีกทั้งบทเพลงยังนำเสนอความผิดหวังที่เกิดจากความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ กล่าวคือ นางเมรี นางยักษ์ผู้ถูกตีตราว่า “เมรีชีเมา” ถูกประกอบสร้างให้มีชาติพันธุ์กำเนิดเป็นยักษ์ เป็นภาพเสนอเชิงลบที่ถูกผลิตซ้ำในรูปแบบของวลีที่ใช้เชิงเสียดสีตำหนิติเตียน บทเพลงจึงแสดงให้เห็นการต่อรองกับความเป็นอื่น และเรียกร้องการให้คุณค่าในตัวตนมากกว่าชาติกำเนิด

บริบทของสังคมมีผลต่อการสร้างสรรค์บทเพลง เนื่องจากบทเพลงมีการนำเสนอมุมมองใหม่ที่เกิดจากการปรับเปลี่ยนมายาคติ ค่านิยม และบริบทของสังคม บริบททางสังคม ซึ่งส่งผลต่อลักษณะการนำเสนอตัวละคร จากวรรณคดีผู้ถูกตีตรามาเสนอใหม่ในบทเพลงร่วมสมัยจำแนกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) การเรียกร้องสิทธิสตรีและการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของเพศหญิงในสังคม นำเสนอเรื่องความเท่าเทียมทางเพศ เพศหญิงไม่ควรถูกลดทอนคุณค่าให้ด้อยกว่าเพศชายด้วยสภาวะจำยอมจากวาทกรรมชายเป็นใหญ่ สังคมมีการเรียกร้องความเท่าเทียม เริ่มมีการให้พื้นที่กับสตรีได้เข้ามาแสดงบทบาทและมีอิทธิพลในสังคมมากยิ่งขึ้นเทียบเท่ากับเพศชาย แสดงถึงการเปิดกว้างเรื่อง

ความเท่าเทียมกันทางเพศ 2) การชี้ให้เห็นปัญหาจากการให้คุณค่าบุคลิกภายนอกของผู้หญิงและชี้ให้เห็นความเป็นอื่นซึ่งเป็นผลมาจากถูกปฏิเสธทางเผ่าพันธุ์ มีการแสดงให้เห็นถึงค่านิยมความงามในอุดมคติ ที่ไม่ว่าเพศใดก็ไม่ควรถูกลดทอนคุณค่าเพียงเพราะคุณสมบัติไม่ตรงตามมาตรฐานความงามของสังคมที่ตีกรอบคุณค่าในตัวเพศหญิง อีกทั้งการไม่มีความเข้าใจในเรื่องสังคมพหุวัฒนธรรม นำสู่การด้อยค่าเหยียดหยามและการไม่ยอมรับ มีการแสดงให้เห็นถึงการเปิดกว้างทางความคิดและกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกต่อการให้คุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งแยกชาติกำเนิด ชนชั้น และเพศ เรียกร้องไม่ให้ความสำคัญกับความงามเพียงมิติเดียวและมองข้ามความหลากหลายของมนุษย์เพื่อนำไปสู่การยอมรับในความแตกต่าง

ผลการศึกษาข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า การนำตัวละครหญิงในวรรณคดีผู้ถูกตีตรามานำเสนอในบทเพลงร่วมสมัย สะท้อนค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาที่ยากฎผลงานที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีนั้น ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการตอบโต้วาทกรรมชายเป็นใหญ่ การปฏิเสธคุณค่าของบุคลิกภายนอก และการต่อรองความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ แสดงให้เห็นการให้พื้นที่ตัวละครหญิงผู้ถูกตีตราในการเรียกร้องสิทธิและต่อต้านความเป็นอื่นที่ถูกหยิบบั่นให้ ตัวละครนางในวรรณคดีผู้ถูกตีตราเป็นตัวละครที่มีภาพเสนอเชิงลบ จนถูกประณามและกลายเป็นภาพจำจากสังคม เพราะมีการผลิตซ้ำลักษณะตัวละครซึ่งเกิดจากการนำมาตีความใหม่โดยอิงเนื้อหาตามวรรณคดี หรืออาจจะไม่ตรงตามต้นฉบับ อาทิ ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ บทเพลง รวมไปถึงกิจกรรมการแสดงภายในโรงเรียน อาจกล่าวได้ว่าภาพเสนอที่มีการผลิตซ้ำโดยมุ่งเน้นการนำเสนอไปที่ลักษณะไม่ดีมากกว่าลักษณะดี เพื่อให้เห็นว่าตัวละครนั้นเป็นผู้หญิงที่ไม่ดี ทำให้ผู้เสพซึมซับและรับรู้ภาพเสนอเชิงลบของตัวละครนั้น ๆ มาอย่างยาวนานรุ่นสู่รุ่น

น่าสังเกตว่า การสร้างสรรค์บทเพลงจำนวนทั้ง 6 บทเพลงที่มีการนำตัวละครหญิงจากวรรณคดีผู้ถูกตีตรามานำเสนอในบทเพลงนั้น ผู้วิจัยพบว่า มีจุดร่วมเดียวกันคือ

การถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครหญิงในวรรณคดี ผ่านการขับร้องโดยนักร้องหญิงทั้งสิ้น ซึ่งต่างจากอดีตที่ผู้หญิงไม่ค่อยได้มีบทบาทในการแสดงออกด้านการประพันธ์หรือถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตนเองผ่านงานประพันธ์มากนัก เนื่องจากในอดีตมีเพียงผู้ชายเป็นส่วนใหญ่เท่านั้นที่จะมีโอกาสในการประพันธ์ผลงานต่าง ๆ แล้วได้ถ่ายทอดผลงานการประพันธ์นั้นออกมาสู่สังคม จึงเป็นเหตุในการนำเสนอมุมมองของสตรีในวรรณคดีไทยผ่านวาทกรรมชายเป็นใหญ่ที่มีมาตั้งแต่อดีต การที่นักร้องหญิงได้ออกมานำเสนอบทเพลงของตัวละครหญิงในวรรณคดีทั้ง 6 บทเพลงเปรียบได้กับการที่ผู้หญิงได้ออกมาใช้สิทธิ์ในการทวงถามความชอบธรรมให้กับความเป็นเพศหญิง ผ่านการถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของผู้หญิง บทเพลงทำให้สังคมได้มองเห็นภาพเสนออีกด้านของตัวละครหญิงในวรรณคดี เข้าใจในเหตุแห่งการกระทำของตัวละครหญิงในวรรณคดีไทย

ท้ายที่สุด ในปัจจุบันพื้นที่ของวรรณคดีได้มีการเปลี่ยนผ่านจากหน้าหนังสือสู่โลกอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นสื่อใหม่ที่ง่ายต่อการเข้าถึงและสามารถสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างอิสระ สะท้อนมุมมองทางทัศนคติทั้งในมุมมองเดิมหรือมุมมองที่เปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคมและเจตนาของผู้สร้างผลงานมากยิ่งขึ้น นอกจากบทเพลงแล้ว ยังปรากฏเห็นพื้นที่สื่ออื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์ ภาพยนตร์การ์ตูน (Animation) และอื่น ๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ในการนำเสนอชุดความคิดใหม่มากขึ้นไม่ต่างกับบทเพลงร่วมสมัย ดังนั้น สื่อใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทเพลงร่วมสมัยที่ได้นำตัวละครหญิงจากวรรณคดีผู้ถูกตีตรามานำเสนอในมุมมองใหม่ นับว่าไม่เพียงแต่มีคุณค่าในแง่ของการสร้างความบันเทิง แต่ได้สะท้อนให้เห็นบริบทของความเปลี่ยนแปลงและสร้างการตระหนักรู้ในเรื่องสิทธิเสรีภาพของสตรีมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กระแต อาร์สยาม. (2558). เมรี. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2564 จาก <https://youtu.be/wrHBuaQhrNQ>.
- กรณพร เชษฐพยัคฆ์. (2563). เพราะรูปลักษณ์ไม่ใช่สิ่งกำหนดคุณค่า เมื่อคณะ-มหา'ลัย ยกเลิก-ปรับเปลี่ยนระบบดาว-เดือน. สืบค้นเมื่อ 26 ตุลาคม 2564 จาก <https://thematter.co/social/freshy-star-in-university>.
- กฤษณา รักษาโณม, พระราชปรียัติโกวิ (สมจินต์ วันจันทร์) และอรอุมา อสัมภินวัฒน์. (2562). รูปแบบการดำเนินชีวิตของแม่เลี้ยงเดี่ยวเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสาร มหาลุพพานาครุฑ*, 6(3), 1498.
- กาเกี กลอนสุภาพ. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <https://vajirayana.org/กาเกี-กลอนสุภาพ/กาเกี-กลอนสุภาพ>
- ไกล่รุ่ง ภู่ออนโสสมและรัญชนีย์ ศรีสมาน. (2563). อำนาจของผู้หญิง: การท้าทายความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับแนวคิดปิตาธิปไตยในนวนิยายสมัยใหม่. *วารสาร มนุษย์กับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(1), 43-61.
- ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <https://vajirayana.org/ขุนช้างขุนแผน-ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ/ตอนที่๓๕-ขุนช้างถวายฎีกา>
- ไข่มุก ขันธญา. (2564). น้ำตาผีเสื้อสมุทร. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2564 จาก <https://youtu.be/gk9jXmGo8g8>.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2556). *ผู้หญิงในสังคมและการเมือง*. ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศึกษา: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ดา เอ็นโดรฟิน. (2564). สองใจ[เพลงจากละครวันทอง] สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2564 จาก <https://youtu.be/Ei1XTuWjoa8>.

ดาร์วิน อุดมรัตน์ปากลู. (2562). กากี สีดา วันทอง ในเพลงรักร่วมสมัย: การศึกษาภาพตัวแทนความเป็นหญิงในเพลงที่ประกอบด้วยนางในวรรณคดี (วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาสตรี เพศสถานะ และเพศวิถีศึกษา). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ธนกร เพชรสินจร. (2557). วิเคราะห์ตัวละครชายขอบในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน: อำนาจ พื้นที่ และการเมืองในวรรณกรรมไทย. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 6(2), 1-24.

ฉันทพร บัวทอง. (2562). *อนาคตใหม่ : ส.ส. ข้ามเพศคนแรกของรัฐสภาไทยกับการแต่งกายตามเพศสภาพ และก้าวแรกของความเป็นมนุษย์เท่ากัน*. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2565. จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-48382940>

นันทพร พวงแก้ว. (2527). การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่อง พระรถ-เมรี ฉบับต่าง ๆ (วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยศิลปากร สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

พรรณธิดา เพชรรัช. (2556). *ความงามแห่งมายา* (ศิลปนิพนธ์ ปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

พระรถคำฉันท์. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <https://vajirayana.org/พระรถคำฉันท์/พระรถคำฉันท์>

พระอภัยมณี. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <https://vajirayana.org/พระอภัยมณี/ตอนที่๙-พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ>

ไพลิน รุ่งรัตน์. (2537). ภาพและบทบาทของผู้หญิงในวรรณกรรมไทยภายหลังเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475. ใน *คือหญิงอย่างยั้งนี้: เรื่องสั้น บทกวีที่*

- เกี่ยวกับแม่ เมียและลูกสาวของคุณเอง (น. 11-21). กรุงเทพฯ: สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย.
- มินตรา น่านเจ้า. (2559ก). *ผีเสื้อสมุทร (รักเกินจะหักใจ)*. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2564 จาก <https://youtu.be/yaSSPgUssCl>.
- มินตรา น่านเจ้า. (2559ข). *อาญาสองใจ*. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2564 จาก <https://www.youtube.com/watch?v=WjhxcvMzFFM>.
- มินตรา น่านเจ้า. (2561). *กาฬหกลึงยุค*. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2565 จาก https://youtu.be/rVPJC_r5SNU.
- มินตรา น่านเจ้า. (2563). *เมรี (เสี้ยวนาที)*. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2564 จาก <https://youtu.be/LOowvPNgL9Q>.
- รีณทัย สัจจพันธุ์. (2534). *ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.1893 – 2394)* (วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วรรณจิรา วิระวรรณ. (2560). ภาพเชิงบวกและภาพเชิงลบของขุนแผน: คำนึงกับความสมจริง กรณีศึกษาเสภาเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” สำนวนรัชกาลที่ 2. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 9(2), 131-166.
- วรรณวิภา วงษ์เดือนและวีรวัฒน์ อินทรพร. (2561). ตัวละครจากวรรณคดีไทยในบทเพลงไทยสากล: ความนิยมและวิธีการนำเสนอตัวละครในวรรณคดีในบทเพลง. *Veridian E-Journal, Silpakorn University: Humanities, Social Sciences and arts*, 12(1), 274-293.

วัชรนันท์ ชูทัพ. (2561). ความเจ็บปวดอันเนื่องมาจากความรักของตัวละครหญิง : มองผ่านการตีความในบทเพลงของ มินตรา น่านเจ้า. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 10(1), 208–229.

วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). *สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ

สรยา รอดเพชร, ทศนีย์ ทานตวานิชและนันทนัย ประสานนาม. (2561). ผู้หญิงกับบิดาธิปไตยในนวนิยายของอุทิศ เหมะมูล. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 4(1), 55.

สุวรรณา เกรียงไกรเพชร. (2514). *พระอภัยมณี: การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

เสนาะ เจริญพร. (2548). *ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทอง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

อภิรักษ์ ธรรมเสนา. (2564). *กลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ใช่ “คนอื่น”*. สืบค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2565 จาก <https://theactive.net/read/the-indigenous-peoples-of-thailand>.

อรจิรา อัจฉริยไพบูลย์. (2560). สตรีนิยม: การศึกษาวิถีชีวิตผ่านงานวิทยานิพนธ์ร่วมสมัยของไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 14(3), 137-148.

อาทิตย์ ตรุณัยธร. (2549). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมการแสดงเรื่องกาเกี* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

GMM Grammy. (2564). *ดา เอ็นโดรฟิน” หวนร่วมงาน “ช่องวัน31” ปลอ่ยซิงเกิ้ลใหม่ “สองใจ” ลงละคร “วันทอง”* สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2564 จาก <https://www.gmmgrammy.com/newsroom/news-single.php?id=8375>